

ΔΗΜΟΚΡΑΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ
ΠΜΣ: ΣΠΟΥΔΕΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η εξέλιξη της κρίσης των Διεθνών Χρηματοπιστωτικών αγορών από το 2008 και οι επιπτώσεις στην Ευρωζώνη. Ο νομισματικός ρόλος της Ε.Κ.Τ. (Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας).

ΕΛΕΝΗ ΤΣΟΚΑΚΤΣΙΔΟΥ

Α.Μ. : 285 / 2011

Επιβλέπων Καθηγητής : Αναγνώστης Κηπουρός

**Κομοτηνή,
Φεβρουάριος 2015**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΟΣ ΕΝΙΑΙΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

1.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ

1.2 Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ

1.2.1 Μεταπολεμικά Γεγονότα Ενοποίησης

1.2.2 Οι Συνθήκες των Παρισίων και της Ρώμης

1.2.3 Οι εξελίξεις μετά το 1973

1.2.4 Η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση

1.2.5 Οι στόχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ, ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΚΑΙ Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

2.1 ΛΟΓΟΙ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

2.2 Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

2.3 Η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1990-2000

2.4 Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ (2000-2008).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

3.2 Η ΕΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: 2008-2009

3.2.1 Η διεθνής διάσταση

3.2.2 Η πολιτική για την αντιμετώπιση της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης

3.3 Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.3.1 Επιδείνωση του κλίματος

3.4 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ Ε.Ε.

3.4.1 Οι επιπτώσεις της κρίσης στην οικονομική ισχύ της Ε.Ε.

3.4.2 Οι επιπτώσεις της κρίσης στην πολιτική και αμυντική ισχύ της ΕΕ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

4.2 ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΗΡΙΞΗ

4.2.1 Οι αποφάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΚΤ για τα επιτόκια 2010-2013

4.2.2 Οι παρεμβάσεις του Ευρωσυστήματος

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

«Πιστεύω ότι η πρόοδος θα συνεχισθεί και ότι ο λαός μας με την ευφύϊαν του, την ζωτικότητα του και τας ψυχικός του αρετάς θα εξακολουθήση να κατέχη ιδιάζουσαν θέσιν μεταξύ των ελευθέρων εθνών».

Κυριάκος Βαρβαρέσος (1884-1957)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διεθνής αλλά και η ελληνική οικονομία βρίσκονται σήμερα αντιμέτωπες με τη μεγαλύτερη ύφεση μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η χρηματοοικονομική κρίση, που άρχισε στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης των ΗΠΑ το καλοκαίρι του 2007 διαμορφώθηκε αιφνιδιαστικά σε κρίση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος και μεταφέρθηκε στην πραγματική οικονομία με ταχύτατο ρυθμό. Μια σειρά από γεγονότα, που μέχρι πριν από έξι χρόνια φαινονταν απίθανο να συμβούν, οδήγησαν τους παγκόσμιους ρυθμούς ανάπτυξης σε γρήγορη πτώση και αύξησαν υπερβολικά και απότομα την ανεργία και την ανασφάλεια στο σύνολο σχεδόν των χωρών. Καθώς η κρίση εξελισσόταν, η ένταση και η έκτασή της αύξαναν συνεχώς, πιέζοντας κυβερνήσεις, κεντρικές τράπεζες, αναλυτές, επενδυτές, επιχειρηματίες και καταναλωτές να επανεξετάζουν συνεχώς τις αντιλήψεις τους και τις προσδοκίες τους. Στην προσπάθεια άμεσης αντιμετώπισης της ελήφθησαν μια σειρά από μέτρα και πολιτικές οι οποίες ήταν αδιανόητο πριν την κρίση ότι θα μπορούσε να εφαρμοστούν. Οι προηγούμενες αντιλήψεις για μια νέα εποχή χαμηλής μεταβλητότητας των οικονομικών μεγεθών, συνεχούς ευημερίας και αυτορύθμισης των αγορών καταστράφηκαν μπροστά στη ραγδαία επιδείνωση της κατάστασης.

Τα αρνητικά αυτά γεγονότα επηρέασαν αφενός τον ρόλο της Ε.Ε. ως παράγοντας σταθερότητας ανάμεσα στα κράτη-μέλη και αφετέρου άλλαξαν τις σχέσεις μεταξύ των Ευρωπαϊκών θεσμών και των κρατών-μελών.

Υπό το φως των παραπάνω διαπιστώσεων στην παρούσα εργασία καταβάλλεται μια προσπάθεια που στόχο έχει να μελετήσει το χρονικό της μεγάλης ύφεσης, να αναδείξει τις επιπτώσεις που η τελευταία είχε στην Ευρωζώνη και τέλος να καταδείξει το νομισματικό ρόλο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Ευρωσυστήματος γενικότερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΟΣ ΕΝΙΑΙΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

1.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ

Χρηματοπιστωτική ολοκλήρωση (στην αγγλική ορολογία «financial integration») ονομάζεται η διαδικασία που οδηγεί στη δημιουργία ενός ενιαίου χώρου ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα ανεξάρτητα κράτη με τέτοιο τρόπο, έτσι ώστε να τηρούνται οι ακόλουθες τρεις προϋποθέσεις:

- οι θετικοί αποταμιευτές (δηλαδή οι οικονομικές μονάδες που έχουν εισόδημα προς αποταμίευση) που κατοικούν σε ένα κράτος, να κατέχουν άμεση πρόσβαση στις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και τις κεφαλαιαγορές των άλλων κρατών, έτσι ώστε να είναι σε θέση να αποκομίσουν τον πιο οφελή για αυτούς συνδυασμό κινδύνου-απόδοσης που είναι δυνατός μέσα στον ενιαίο χώρο,
- οι αρνητικοί αποταμιευτές (δηλαδή οι οικονομικές μονάδες που χρειάζονται δανειακά κεφάλαια για τη χρηματοδότηση παραγωγικών επενδύσεων και καταναλωτικών αναγκών) που κατοικούν σε ένα κράτος, να έχουν ελεύθερη πρόσβαση στις κεφαλαιαγορές και τους ενδιάμεσους χρηματοπιστωτικούς φορείς των άλλων κρατών για την άντληση δανειακών κεφαλαίων, και
- οι ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί φορείς με έδρα σε ένα κράτος να είναι ελεύθεροι να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους χωρίς διοικητικούς περιορισμούς σε θετικούς και αρνητικούς αποταμιευτές που κατοικούν ή διαμένουν σε άλλα κράτη (Δημόπουλος, κ.α., 2001).

Απαραίτητη συνθήκη για την εκπλήρωση χρηματοπιστωτικής ολοκλήρωσης είναι η απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων μέσα στον ενιαίο χώρο, καθώς και η ακύρωση των εμποδίων που αφορούν στη

διενέργεια διασυννοριακών χρηματοπιστωτικών συναλλαγών και την εγκατάσταση ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών φορέων στην επικράτεια άλλων κρατών. Συγχρόνως, η ομαλή λειτουργία της ολοκληρωμένης αγοράς προϋποθέτει την εφαρμογή μέτρων που να μπορούν να διασφαλίζουν:

- την πρόληψη κρίσεων στις αγορές και τα τραπεζικά συστήματα,
- την προστασία των καταναλωτών χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών (π.χ. οφειλέτες δανείων και καρτών, καταθέτες και επενδυτές),
- την απρόσκοπτη διενέργεια διασυννοριακών συναλλαγών με μέσα πληρωμών (π.χ. κάρτες, εμβάσματα, πάγιες εντολές),
- τη συνδρομή συνθηκών ανταγωνιστικής ισότητας ανάμεσα σε όλους τους ενδιάμεσους χρηματοπιστωτικούς φορείς που κινούνται στον ενιαίο χώρο, παρέχουν ομοειδείς υπηρεσίες και εκτίθενται σε ομοειδείς κινδύνους (Δημόπουλος, κ.α., 2001).

1.2 Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ

Η ελληνική νομισματική πολιτική έως το έτος 1931 στρέφει την προσοχή της στη διατήρηση του «χρυσού κανόνα»¹, ο οποίος ανακόπτονταν, όταν αυτό καθίστατο αδιάφευκτο, σε συνδυασμό με τη λήψη των αναγκαίων μέτρων για την ταχύτερη αποκατάστασή του. Έτσι, η αποφυγή των **συνεπειών** των εποχιακών διακυμάνσεων του ισοζυγίου πληρωμών στην αγορά εξωτερικού συναλλάγματος και η **προστασία**

¹Η έναρξη εφαρμογής του νομισματικού συστήματος του Κανόνα Χρυσού χρονολογείται από το 1819, όταν η Μεγάλη Βρετανία επανέφερε σε ισχύ την πρακτική της ανταλλαγής από την Τράπεζα της Αγγλίας των κυκλοφορούντων χαρτονομισμάτων με χρυσό, σε σταθερή ισοτιμία. Ο Κανόνας Χρυσού μπορεί να θεωρηθεί ως η αμοιβαία δέσμευση των νομισματικών αρχών των συμμετεχουσών χωρών να διατηρούν αμετάκλητα σταθερή την ισοτιμία των εθνικών νομισμάτων τους ως προς το χρυσό, αγοράζοντας και πουλώντας ελεύθερα απεριόριστες ποσότητες χρυσού. Για το σκοπό αυτό θα έπρεπε να διαθέτουν και τα ανάλογα αποθέματα χρυσού (Alpha Bank, 2003). Το σύστημα αυτό ίσχυσε έως και τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο οπότε και σταδιακά εγκαταλείφτηκε από τις χώρες που το ακολουθούσαν έως τότε. Μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο και κυρίως από το 1920 έως το 1935 υπήρξε μια διεθνής προσπάθεια για την επαναφορά του συστήματος του κανόνα του χρυσού με πολλά προβλήματα και πολλές δυσλειτουργίες.

απόλυτης σταθερότητας της εξωτερικής αξίας του νομίσματος, χωρίς την ισχύ του (χρυσού κανόνα), επιτυγχάνονται κατά την περίοδο 1910-15 δια του νόμου ΓΧΜΒ' /19.3.1910 «Περί συναλλάγματος - χρυσού»,² σύμφωνα με τον οποίο:

- Παραχωρείτε το δικαίωμα στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος να εκδίδει χαρτονομίσματα για την αγορά ξένου συναλλάγματος (από χώρες του «χρυσού κανόνα») - και χρυσού,³ αποσύροντας ταυτόχρονα τα αντίστοιχα χαρτονομίσματα από την κυκλοφορία.
- Καθιερώνεται μηχανισμός αύξησης της νομισματικής κυκλοφορίας στην ελληνική αγορά η οποία ασφυκτιούσε, λόγω της αντιπληθωριστικής ρύθμισης μεταξύ Ελληνικού Δημοσίου και Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (Δ.Ο.Ε.) (Θάνος, 2002).

Η παγκόσμια οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1930 απέκτησε χαρακτήρα κρίσεως εμπιστοσύνης και επέβαλε στις κυβερνήσεις να φύγουν από τον «κανόνα χρυσού» και να αποδεχτούν κυμαινόμενες ισοτιμίες.⁴ Χαρακτηριστικό αποτέλεσμα της σπειροειδούς αντιπληθωριστικής πολιτικής της περιόδου αυτής ήταν η ευρείας κλίμακας κάμψη των τιμών και των αμοιβών, η βαθμιαία αποδυνάμωση της ζήτησης καταναλωτικών και κεφαλαιουχικών αγαθών και η εγκατάλειψη από τους επιχειρηματίες, παρά τη ελάττωση των επιτοκίων βασικών επενδυτικών προγραμμάτων. Η

²Την περίοδο εκείνη στην Ελλάδα ίσχυε ο νόμος ΒΦΙΘ του 1898 «Περί διεθνούς οικονομικού ελέγχου», προς όφελος των αλλοδαπών πιστωτών της χώρας, ο οποίος υποχρέωνε την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος σε περιορισμό κατά 2 εκατομμύρια δραχμές ετησίως της πιστωτικής κυκλοφορίας, αμέσως με την καταβολή του ποσού αυτού, έναντι του εκ καταναγκαστικής κυκλοφορίας χρέους.

³Σε τιμή κατώτερα του αρτίου, με δυνατότητα μεταπώλησης σε τιμή ανώτερα αυτού, κατά 0,25% το πολύ.

⁴Κατά τον Eichengreen οι χώρες που παρέμειναν πιστές στον «κανόνα χρυσού» μέχρι το 1936 υπέφεραν από μια έντονη και παρατεταμένη μείωση της βιομηχανικής δραστηριότητας, σε αντίθεση με τις χώρες που υποτίμησαν μονομερώς το νόμισμά τους και εξήλθαν από το σύστημα, ακολουθώντας τη Μεγάλη Βρετανία, εισερχόμενες έτσι αποφασιστικά κατά το 1933 στη φάση της οικονομικής ανάκαμψης.

Σημειωτέον, στις αρχές της δεκαετίας του '30 πάνω από 35 χώρες εγκαταλείπουν τον κανόνα «χρυσού συναλλάγματος», και προσαρμόζονται στο νέο νομισματικό σύστημα των διευθυνομένων κυμαινόμενων ισοτιμιών, μεταξύ των οποίων η Ιαπωνία, η Λατινική Αμερική και οι Σκανδιναβικές χώρες.

Το έτος 1933 οι Η.Π.Α. υιοθετούν το νέο σύστημα «επιρροής του δολαρίου», το οποίο ακολουθούν η Κούβα, η Γουατεμάλα, ο Παναμάς, οι Φιλιππίνες και άλλες χώρες της Νότιας Αμερικής.

προσπάθεια σταθεροποίησης της εσωτερικής αξίας του νομίσματος, που επιδιώχθηκε από πολλά κράτη μέχρι τις αρχές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, τελεσφόρησε, παρότι αυτό πολλές φορές επέφερε δυσάρεστες συνέπειες, τόσο στην ιδιωτική, όσο και στην εθνική οικονομία. Η λήψη σειράς μέτρων, για τη μείωση των επιτοκίων, την αύξηση των πιστώσεων και την παρακώληση εξαγωγής κεφαλαίων στην αλλοδαπή, σε συνδυασμό με την εφαρμογή συναλλαγματικών περιορισμών, συνετέλεσε στον περιορισμό των διακυμάνσεων της εξωτερικής αξίας των νομισμάτων και στην ισοσκέλιση των ισοζυγίων πληρωμών, γεγονός που προκάλεσε αισιόδοξες προβλέψεις στους επιχειρηματικούς κύκλους, αναζωπύρωσε τις επενδύσεις και συμμετείχε στην άνοδο της οικονομικής δραστηριότητας σε σημαντικό βαθμό (Θάνος, 2002).

Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου οι στόχοι της νομισματικής πολιτικής των ευρωπαϊκών χωρών είχαν ως κατεύθυνση τη λήψη μέτρων, με σκοπό τη συγκράτηση των επιτοκίων και τη σταθερότητα της εσωτερικής και εξωτερικής αξίας του νομίσματος. Επιπλέον, τα μέτρα επιδίωκαν στην εξασφάλιση επαρκούς αγοραστικής δύναμης και στην ενίσχυση των δραστηριοτήτων, που κυρίως αποσκοπούσαν στην εξυπηρέτηση των πολεμικών προσπαθειών.

Κατά την περίοδο αυτή το μέλλον των οικονομικών των κρατών της Ευρώπης προσδιοριζόταν σε σημαντικό βαθμό από την πορεία της οικονομίας και τις αποφάσεις των Η.Π.Α., οι οποίες καταλάμβαναν ανεξάντλητα αποθέματα χρυσού, ενεργητικό ισοζύγιο πληρωμών, επενδύσεις στην αλλοδαπή και φρόντιζαν για την εξασφάλιση συστήματος πολυμερούς διακανονισμού και μέτρου ισορροπίας των διεθνών συναλλαγών (Θάνος, 2002).

1.2.1 Μεταπολεμικά Γεγονότα Ενοποίησης

Στο λυκόφως του πολέμου και συγκεκριμένα τον Ιούλιο του 1944 αντιπροσωπείες των Συμμάχων συνήλθαν επί τρεις εβδομάδες στο Bretton Woods, θέρετρο στο New Hampshire των ΗΠΑ, και προετοίμαζαν τη μεταπολεμική οικονομική και τραπεζική αρχιτεκτονική: αποφάσισαν την δημιουργία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (IMF) και της Διεθνούς Τράπεζας Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (IBRD, που σήμερα αποτελεί τμήμα της Παγκόσμιας Τράπεζας. Επιπλέον, υιοθέτησαν σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών έναντι του δολαρίου ΗΠΑ και αλλαγής του συγκεκριμένου νομίσματος σε χρυσό. Συμφωνήθηκε η υπεράσπιση του ελεύθερου εμπορίου και το 1947 υπογράφηκε η Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (GATT), η οποία, αρκετά χρόνια μετά, το 1995, άλλαξε στο Διεθνή Οργανισμό Εμπορίου (WTO) (Ψαλιδόπουλος, 2014).

Με το πέρας του Β΄ παγκόσμιου πολέμου και της καταστροφής που δημιούργησε στην ευρωπαϊκή ήπειρο (αλλά και της οικονομικής και τεχνικής βοήθειας που προσέφεραν μεταπολεμικά οι ΗΠΑ⁵) οι Ευρωπαίοι επιθυμούσαν την ενότητα με στόχο να χρησιμοποιήσουν τη φωνή της Ευρώπης σαν συνεκτικό κρίκο ανάμεσα στους πολιτικούς συνασπισμούς υπό την ηγεσία των Η.Π.Α. και της Ε.Σ.Σ.Δ., αντίστοιχα.

Δεν ήταν όμως δυνατόν, η οικονομική συνεργασία για το χτίσιμο της κατεστραμμένης από τον πόλεμο Ευρώπης, να την αφορά στο σύνολό της. Η περίοδος του ψυχρού πολέμου είχε ήδη αρχίσει βρίσκοντας τον κόσμο χωρισμένο σε δύο στρατόπεδα. Έτσι, από την αρχή, όλες οι προσπάθειες για την ένωση της Ευρώπης διαιρούνται: α) σε όσες έγιναν στη Δυτική και β) σε όσες έγιναν στην Ανατολική. Αυτοί οι δύο οικονομικό-πολιτικοί συνασπισμοί ακολούθησαν ξεχωριστούς δρόμους προς την ένωση των χωρών που απαρτιζόνταν.

⁵ Οι Η.Π.Α. μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου προσέφεραν οικονομική ενίσχυση στις χώρες της Ευρώπης προκειμένου να συμβάλλουν στην οικονομική ανοικοδόμηση της. Η ενεργεία αυτή είναι γνωστή ως «σχέδιο Μάρσαλ» από το όνομα του τότε υπουργού εξωτερικών G. Marsal.

Σε ότι αφορά τις προσπάθειες ένωσης των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, το 1949 δημιουργήθηκε η CO.M.ECON. (Council for Mutual Economic Assistance) που ήταν η απάντηση στο σχέδιο Marshall. Πρόκειται για μία Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών που απαρτιζόνταν από τις χώρες: Ανατολική Γερμανία, Πολωνία, Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία, Ρουμανία, Βουλγαρία, Ε.Σ.Σ.Δ., Μογγολία, Βιετνάμ και Κούβα (Θαλασσίνος, Σταματόπουλος, 1998).

Οι προσπάθειες για την ένωση της Δυτικής Ευρώπης χωρίστηκαν και κατέληξαν στη ανάπτυξη δύο οικονομικών ενώσεων, της Ε.Ο.Κ. και της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (Ε.Ζ.Ε.Σ.).

Ο χωρισμός της ενότητας της Δυτικής Ευρώπης σε δύο οικονομικούς συνασπισμούς, εντοπίζεται στην αντίθεση των συμφερόντων που εμφανιζόταν με τη διαφορετική θέση των χωρών της για την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Από τη μια μεριά, η θέση του Ηνωμένου Βασιλείου και των Σκανδιναβικών χωρών (Νορβηγίας, Σουηδίας) διέπονται από τις απόψεις της Λειτουργικής Σχολής Οικονομικής Ενοποίησης, σύμφωνα με την οποία, οι όποιοι υπερεθνικοί θεσμοί θα πρέπει να παραμένουν κάτω από τον έλεγχο των διυπουργικών συμβουλίων, τα οποία πρέπει να λαμβάνουν αποφάσεις με ομοφωνία. Φυσικά, στη θεωρητική αυτή τεκμηρίωση πρέπει να προστεθεί το γεγονός ότι το Ηνωμένο Βασίλειο μέχρι και το τέλος της δεκαετίας του '50 θεωρείται παγκόσμια δύναμη με πολλά οικονομικοπολιτικά συμφέροντα έξω από την Ευρώπη.

Από την άλλη πλευρά, Γαλλία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Γερμανία και Ιταλία, εμφανίζονται οπαδοί της Ομοσπονδιακής Σχολής για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Ενοποίηση και υποστήριζαν τη δημιουργία Ευρωπαϊκών θεσμών, στους οποίους θα παραχωρούσαν μέρος ή ολόκληρη την εθνική τους εξουσία.

Η θετική στάση των Η.Π.Α. στο θέμα της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης καθώς και της παρεχόμενης οικονομικής ενίσχυσης, εντασσόταν στην πολιτική επιτυχής αντιμετώπισης ή συγκράτησης της σοβιετικής επιρροής στη Δυτική Ευρώπη, στην οποία κατέληξε η υπερδύναμη του Ατλαντικού.

Η αμερικανική παρότρυνση της ευρωπαϊκής ενοποίησης εμφανίζεται καταρχάς με το σχέδιο Marshall (5/6/47). Οι Η.Π.Α. ενδιαφέρθηκαν να δοθεί το σχέδιο Marshall σε ολόκληρη την Ευρώπη. Δεδομένου όμως του ψυχρού πολέμου που είχε ήδη ξεκινήσει και της σοβιετικής αντίδρασης για τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, αυτό κατέληξε τελικά να ισχύει μόνο στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης (Θαλασσίνος, Σταματόπουλος, 1998).

Οι τελευταίες, το 1948, δημιούργησαν τον Οργανισμό για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Συνεργασία- ΟΕΕC/ΟΕΟC. Ο ΟΕΕC στην αρχή δημιουργήθηκε για να συγχρονίζει ζητήματα σχετικά με τα κεφάλαια του Σχεδίου Marshall, όμως το 1961 εξελίχθηκε στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΕCD/ΟΟΣΑ)(Ψαλιδόπουλος, 2014).

Μολονότι τις επιθυμίες των Η.Π.Α. και των χωρών της Ηπειρωτικής Ευρώπης (ιδιαίτερα της Γαλλίας) η υπερεθνική φυσιογνωμία του ΟΕΕC συγχρωτίστηκε με την επιθυμία του Ηνωμένου Βασιλείου, για την εφαρμογή του κανόνα της ομοφωνίας. Το Ηνωμένο Βασίλειο εκείνη την περίοδο ασκούσε μεγάλη επιρροή, αφού κατόρθωσε τελικά να υποδαυλίσει και τη δεύτερη προσπάθεια των οπαδών της Ομοσπονδοποίησης της Ευρώπης και να την οδηγήσει σε αποτυχία. Πρόκειται για το Συμβούλιο της Ευρώπης το οποίο ιδρύθηκε το 1949 και σαν υπερεθνικό όργανο θα επιφορτιζόνταν με μέρος της εθνικής εξουσίας των κρατών-μελών πριν την ολοκλήρωση της οικονομικής και πολιτικής ένωσης της Ευρώπης.

Μετά τις αποτυχίες των οπαδών της Ενωμένης Ευρώπης με τη μορφή ομοσπονδιακού κράτους (ΟΕΟC και Συμβούλιο Ευρώπης) οι προσπάθειες για ένωση των χωρών της Δυτικής Ευρώπης είχαν σαν αποτέλεσμα τη διαίρεσή της και τη μετέπειτα δημιουργία δύο εμπορικών συνασπισμών (Ε.Ο.Κ. και Ε.Ζ.Ε.Σ.) (Θαλασσίνος, Σταματόπουλος, 1998).

1.2.3 Οι Συνθήκες των Παρισίων και της Ρώμης

Με τη Συνθήκη των Παρισίων άρχισε η πρώτη σημαντική προσπάθεια οικονομικής συνεργασίας στην Ευρώπη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Συνθήκη των Παρισίων υπογράφηκε στις 13 Απριλίου 1951 από έξι χώρες και τέθηκε σε ισχύ στις 27 Ιουλίου 1952. Οι χώρες που την υπέγραψαν ήταν το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία. Η Συνθήκη συγκρότησε τις βάσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (Ε.Κ.Α.Χ.) και βασίστηκε στην έκθεση που εκπόνησε ο Γάλλος υπουργός Εξωτερικών Robert Schuman.

Η Έκθεση Schuman ενίσχυε την άποψη ότι μέσω της ενοποίησης της γαλλικής και γερμανικής βιομηχανίας άνθρακα και χάλυβα θα καθίστατο δυνατό να ξεπεραστεί η οικονομική κρίση που μάστιζε τότε τον κλάδο λόγω της υπερπαραγωγής, οικοδομώντας έτσι τα θεμέλια για τη δημιουργία μιας οικονομικής κοινότητας (Δημόπουλος, κ.α., 2001).

Η ίδρυση της Ε.Κ.Α.Χ. ήταν βαρύνουσας σημασίας, αφού έθεσε τα θεμέλια για τις επόμενες εξελίξεις που οδήγησαν σταδιακά στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στη συνάντηση των Υπουργών Εξωτερικών των έξι κρατών μελών της Ε.Κ.Α.Χ. στη Μεσσίνα της Ιταλίας στις 1 και 2 Ιουνίου 1955, συζητήθηκαν οι προϋποθέσεις δημιουργίας μιας κοινής αγοράς για όλα τα προϊόντα, καθώς και η δημιουργία μιας ειδικής κοινότητας για την πυρηνική ενέργεια. Δημιουργήθηκε μια επιτροπή υπό την προεδρία του Βέλγου υπουργού Εξωτερικών Paul Henri Spaak, για να παρουσιάσει έκθεση πάνω σε αυτά τα θέματα. Η επιτροπή κατέθεσε την έκθεσή της στις 21 Απριλίου 1956. Οι συζητήσεις που ακολούθησαν, με βάση την έκθεση αυτή, οδήγησαν στην υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης στις 25 Μαρτίου 1957, η οποία θεμελίωσε την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.) και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (Rome Treaty 1957). Την 1η Ιουλίου 1967, οι δύο Κοινότητες ενώθηκαν με την Ε.Κ.Α.Χ. και δημιούργησαν την Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Σύμφωνα με το άρθρο 9 της Συνθήκης της Ρώμης, η οποία ισχύει από την 1η Ιανουαρίου 1958, η Κοινότητα θεμελιώνεται πάνω σε μια τελωνειακή ένωση, η οποία καλύπτει όλες τις ανταλλαγές προϊόντων και η οποία περιλαμβάνει την ακύρωση μεταξύ των κρατών μελών των τελωνειακών δασμών, των ποσοτώσεων εισαγωγής και των άλλων κωλυμάτων, καθώς και την χρήση κοινής εμπορικής πολιτικής έναντι τρίτων χωρών. Οι τελωνειακοί δασμοί θα έπρεπε να ακυρωθούν σταδιακά μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1969, αλλά αυτό πραγματοποιήθηκε τελικά την 1η Ιουλίου 1968 (Δημόπουλος, κ.α., 2001).

Ένα άλλο βασικό στοιχείο της Συνθήκης της Ρώμης ήταν η κοινή αγροτική πολιτική (Κ.Α.Π.). Οι στόχοι της Κ.Α.Π. εκτιμήθηκαν στο άρθρο 39 της Συνθήκης και δήλωναν την αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργίας, στη σταθερότητα των τιμών των αγροτικών προϊόντων, στην εξασφάλιση ενός δίκαιου βιοτικού επιπέδου του αγροτικού πληθυσμού και λογικών τιμών για τους καταναλωτές.

Στη σύνοδο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στη Χάγη στις 1 και 2 Δεκεμβρίου 1969, τα κράτη μέλη κατέληξαν από κοινού στη δημιουργία ενός σχεδίου, το οποίο θα συμβάλλει σταδιακά στην επίτευξη της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (Ο.Ν.Ε.). Στις 5 Μαρτίου 1970, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε ένα σχέδιο, το οποίο καθόριζε τρία στάδια δημιουργίας της Ο.Ν.Ε.. Στις 6 Μαρτίου το Συμβούλιο των υπουργών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ανέθεσε σε μια επιτροπή υπό την προεδρία του πρωθυπουργού και υπουργού Οικονομικών του Λουξεμβούργου Pierre Werner να επεξεργασθεί με κάθε λεπτομέρεια το σχέδιο αυτό. Η επιτροπή παρουσίασε την έκθεση της στις 7 Οκτώβριου 1970, η οποία διατύπωσε την άποψη η Ο.Ν.Ε να δημιουργηθεί σε τρία στάδια. Τα συμπεράσματα της αναγνωρίστηκαν από το Συμβούλιο των Υπουργών στις 22 Μαρτίου 1971.

Τα πρώτο στάδιο θα είχε διάρκεια μέχρι το τέλος του 1973, ενώ η διαδικασία προβλεπόταν να ολοκληρωθεί μέχρι το 1980. Επιπλέον, η έκθεση συνέστησε την υιοθέτηση ενός συστήματος αμετάκλητα σταθερών

συναλλαγματικών ισοτιμιών μεταξύ των ευρωπαϊκών νομισμάτων και τη δημιουργία ενός ομοσπονδιακού συστήματος ευρωπαϊκών κεντρικών τραπεζών. Οι σταθερές ισοτιμίες θα προωθούσαν την βελτίωση του εμπορίου και των επενδύσεων και επιπλέον θα έκαναν πιο εύκολη την εφαρμογή της Κ.Α.Π.. Αξίζει να τονισθεί ότι στις 3 Φεβρουάριου 1958 υπογράφηκε στη Χάγη η Συνθήκη Οικονομικής Ένωσης της Benelux, η οποία τέθηκε σε ισχύ 10 Νοεμβρίου 1960. Η Συνθήκη απέβλεπε στην ελεύθερη διακίνηση αγαθών, υπηρεσιών, προσώπων και κεφαλαίου ανάμεσα στα τρία κράτη μέλη της Ένωσης (Δημόπουλος, κ.α., 2001).

Η δεκαετία του '60 επιφορτίστηκε από τις συναλλαγματικές κρίσεις της στερλίνας στις 18 Νοεμβρίου 1967 και του γαλλικού φράγκου στις 12 Ιουνίου και 12 Νοεμβρίου 1968. Οι κρίσεις αυτές προκλήθηκαν κυρίως από τα προβλήματα των ισοζυγίων πληρωμών των δύο χωρών, τα οποία δημιούργησαν ανασφάλειες στο να διατηρηθούν σταθερές οι ισοτιμίες των νομισμάτων τους έναντι του δολαρίου. Το μέλημα της Κοινότητας ήταν να υπερκεράσει τις επικείμενες επιπτώσεις των συναλλαγματικών μεταβολών στην Κ.Α.Π. Οι τιμές των αγροτικών προϊόντων σε εθνικό νόμισμα καθορίζονταν από την επίσημη κοινοτική τιμή σε Ευρωπαϊκές Λογιστικές Μονάδες και την «πράσινη» ισοτιμία, δηλαδή τη σχέση του εθνικού νομίσματος ως προς την Ευρωπαϊκή Λογιστική Μονάδα, που καθοριζόταν από την Κοινότητα. Αν η «πράσινη» ισοτιμία ακολουθούσε την αγοραία ισοτιμία, οι συναλλαγματικές μεταβολές αντικατοπτρίζονταν στις εγχώριες αγροτικές τιμές, οπότε ο καθορισμός μιας κοινής τιμολογιακής πολιτικής στα κράτη μέλη της Κοινότητας δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί (Δημόπουλος, κ.α., 2001).

1.2.3 Οι εξελίξεις μετά το 1973

Μόνο στο νομισματικό πεδίο σημειώθηκαν θετικές προσπάθειες,

καταρχήν με το «Νομισματικό Φίδι»⁶ και την δημιουργία του «Ταμείου Νομισματικής Συνεργασίας» (FECOM) το 1973 και, ύστερα από την αποτυχία του, με τη θέσπιση του νέου «Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος» (ΕΝΣ) το Μάρτη του 1979. Αυτές οι προσπάθειες αποσκοπούσαν σε μία ευρωπαϊκή ζώνη συναλλαγματικής σταθερότητας.

Το 1973, έγινε και η πρώτη επέκταση της Ε.Ο.Κ. με την ενσωμάτωση τριών νέων χωρών, της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου (το οποίο έγινε δεκτό ύστερα από δύο ανεπιτυχείς αιτήσεις του, λόγω των Γαλλικών veto).

Η Ε.Ο.Κ. των 10 ήταν πραγματικότητα λίγο μετά το 1981, όταν ενσωματώθηκε στους κόλπους της και η Ελλάδα, ενώ από το 1986 με την ένταξη της Ισπανίας και της Πορτογαλίας η Ε.Ο.Κ. έφτασε να αριθμεί δώδεκα μέλη (Θαλασσινός, Σταματόπουλος, 1998).

Δεύτερος Σταθμός προς την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, μετά τις ιδρυτικές συνθήκες της Ρώμης του 1957, είναι η «Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη» (Ε.Ε.Π.), η οποία τέθηκε σε ισχύ από 1/1/1987. Μέχρι τότε η Ε.Ο.Κ. συνιστά ουσιαστικά μια Τελωνειακή Ένωση (Τ.Ε.) με κοινή αγροτική πολιτική και πολιτική μεταφορών. Με την Ε.Ε.Π. συστήθηκε η δημιουργία μιας Κοινής Αγοράς μέχρι το 1992.

Τον Ιούνιο του 1985 λοιπόν, η Επιτροπή κατέθεσε στο Συμβούλιο την πρότασή της με τίτλο «Η Ολοκλήρωση της Εσωτερικής Αγοράς» που έγινε γνωστή σα «Λευκή Βίβλος», η οποία περιέχει συγκεκριμένες προτάσεις (τελωνειακές διαδικασίες, τεχνικές προδιαγραφές, δημόσιες προμήθειες, φορολογικές ρυθμίσεις, ρυθμίσεις στον τομέα των υπηρεσιών, των συναλλαγματικών ελέγχων κ.ά.) για την τελειοποίηση της εσωτερικής αγοράς μέχρι το 1992.

Σκοπός της Λευκής Βίβλου είναι να σταματήσουν όλοι οι φυσικοί,

⁶Στις 10 Απριλίου 1972, οι κεντρικές τράπεζες των έξι κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας υπέγραψαν τη Συμφωνία της Βασιλείας, η οποία τέθηκε σε ισχύ στις 24 Απριλίου. Η Συμφωνία αυτή θεμελίωσε τον μηχανισμό του ευρωπαϊκού φιδιού. Το μέγιστο εύρος των διμερών διακυμάνσεων των κοινοτικών νομισμάτων μειώθηκε στο 4,5% δηλαδή +/-2,25% εκατέρωθεν των διμερών κεντρικών ισοτιμιών τους. Επειδή το εύρος αυτό ήταν το μισό του εύρους της ζώνης διακύμανσης των κοινοτικών νομισμάτων έναντι του δολαρίου, ο μηχανισμός ονομάστηκε το φίδι μέσα στη «σήραγγα» (Δημόπουλος, κ.α., 2001).

τεχνικοί και φορολογικοί «φραγμοί» που υπάρχουν στη μεταφορά οικονομικών αγαθών, ανθρώπων και κεφαλαίων. Η πρόταση αυτή της Επιτροπής (Λευκή Βίβλος) υπογράφηκε από το Συμβούλιο, το Φεβρουάριο του 1986. Αυτή η απόφαση που αναγκαστικά άλλαξε για πρώτη φορά την ιδρυτική συνθήκη της Ρώμης, συνιστά την Ε.Ε.Π. (Θαλασσινός, Σταματόπουλος, 1998).

Ο Τρίτος Σταθμός στην πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση είναι η υιοθέτηση από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, της Μαδρίτης, τον Ιούνιο του 1989, της «Έκθεσης Delors», η οποία αφορούσε μελέτη για την Οικονομική και Νομισματική Ένωση (Ο.Ν.Ε.). Η Έκθεση Delors διακρίνει τη σταδιακή Ο.Ν.Ε της Ευρώπης. Οι σκοποί της, επιγραμματικά, ανά στάδιο είναι: στο πρώτο στάδιο, ο συντονισμός, στο δεύτερο, η εναρμόνιση και στο τρίτο, η συγκεντροποίηση των εθνικών πολιτικών.

Το πρώτο στάδιο της Ο.Ν.Ε. (σύμφωνα με την έκθεση Delors) ξεκίνησε την 1/7/1990 με την πλήρη απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων και τον ελεύθερο ανταγωνισμό παροχής χρηματοδοτικών υπηρεσιών, για όλες τις χώρες-μέλη, εκτός της Ελλάδας και της Πορτογαλίας. Σ' αυτό το στάδιο επιδιώκεται «η περαιτέρω σύγκλιση των οικονομικών επιδόσεων», μέσω της αύξησης του συντονισμού των οικονομικών πολιτικών, μέσα στο υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο.

Στο δεύτερο στάδιο της Ο.Ν.Ε. η «εναρμόνιση των εθνικών νομισματικών πολιτικών», θα επιτευχθεί σταδιακά μέσω του «Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών» (Ε.Σ.Κ.Τ.). Το Ε.Σ.Κ.Τ. θα είναι ο νέος Οργανισμός στα πλαίσια του οποίου οι χώρες-μέλη θα σχεδιάζουν και θα εφαρμόζουν οικονομικές πολιτικές οι οποίες σταδιακά θα οδηγούν σε άμβλυνση των αντιθέσεων ή αποκλίσεων των επιδόσεων των χωρών μελών, με τελικό στόχο, την κοινή νομισματική πολιτική (δηλαδή την Ένωση) και την κοινή διαχείριση της συναλλαγματικής πολιτικής της Ε.Ο.Κ. έναντι των νομισμάτων των τρίτων χωρών. Το Ε.Σ.Κ.Τ. είναι η συνισταμένη δύο παραγόντων: α) ενός κεντρικού οργάνου, με ανεξάρτητο ισολογισμό και β) των αντιπροσωπειών των κεντρικών τραπεζών, των

χωρών μελών.

Από τα παραπάνω διαφαίνεται ξεκάθαρα ότι στο δεύτερο στάδιο της Ο.Ν.Ε. την ευθύνη για την άσκηση των οικονομικών πολιτικών θα αναλαμβάνουν ακόμα οι εθνικές κυβερνήσεις. Το Ε.Σ.Κ.Τ. θα λειτουργεί περισσότερο σαν χώρος συζητήσεων κι ανταλλαγής απόψεων για υιοθέτηση εθνικών οικονομικών πολιτικών, οι οποίες θα στοχεύουν από κοινού στην εναρμόνισή τους (Θαλασσινός, Σταματόπουλος, 1998).

Στο τρίτο στάδιο της Ο.Ν.Ε., οι προσπάθειες του δεύτερου θα έχουν αποδώσει. Από την προσαρμογή των εθνικών πολιτικών θα σχηματισθεί η κοινή πολιτική, την οποία θα εφαρμόσει το ίδιο το Ε.Σ.Κ.Τ.. Στο τρίτο στάδιο δηλαδή το Ε.Σ.Κ.Τ. αναλαμβάνει την ευθύνη της χάραξης και εφαρμογής της κοινής ευρωπαϊκής νομισματικής πολιτικής.

Αυτό το στάδιο αρχίζει με τον καθορισμό «αμετάκλητα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών» και οποιαδήποτε άλλα μέτρα οικονομικής πολιτικής θα έχουν σκοπό τη συγκέντρωση εξουσιών της άσκησης της νομισματικής πολιτικής στο Ε.Σ.Κ.Τ..

Η έκθεση Delors δεν καθόριζε δύο βασικούς παράγοντες, αναγκαίους για την υλοποίηση της Ο.Ν.Ε.. Ο πρώτος αφορά στις συγκεκριμένες ημερομηνίες έναρξης και τέλους των δύο τελευταίων σταδίων της Ο.Ν.Ε.. Ο δεύτερος αναφέρεται στα οικονομικά κριτήρια, με βάση τα οποία θα καθοριζόταν η δυνατότητα εισόδου των χωρών-μελών στο τρίτο στάδιο δηλαδή στην Ο.Ν.Ε..

Αυτά τα κενά στην έκθεση Delors καλύφθηκαν με τη Συνθήκη για την «Ευρωπαϊκή Ένωση», η οποία τελικά υπεγράφη στις 7/2/1992 στο Μάαστριχτ της Ολλανδίας.

Η Συνθήκη της «Ευρωπαϊκής Ένωσης» αποτελεί τον Τέταρτο Σταθμό για την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, αφού συνιστά τη δεύτερη (μετά την Ε.Ε.Π.) βασική αναθεώρηση των ιδρυτικών συνθηκών των Ε.Κ. της Ρώμης (1957) (Θαλασσινός, Σταματόπουλος, 1998).

1.2.4 Η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση

Η Έκθεση Delors αποτέλεσε το κείμενο των εργασιών της Διακυβερνητικής Διάσκεψης για την Ο.Ν.Ε., η οποία άρχισε στις 15 Δεκεμβρίου 1990 στη Ρώμη και ολοκληρώθηκε στις 9 και 10 Δεκεμβρίου 1991 στο Μάαστριχτ της Ολλανδίας. Η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή Συνθήκη του Μάαστριχτ, όπως αυτή αποκαλείται, υπογράφηκε στις 7 Φεβρουάριου 1992, και αποτέλεσε τη βασικότερη συμβολή στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης (Maastricht Treaty 1992).

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ καθόρισε τα κριτήρια σύγκλισης τα οποία θα πρέπει να καλύπτουν οι οικονομίες των κρατών μελών για την ένταξή τους στη ζώνη του ευρώ, που καθορίστηκε για το 1999. Συγκεκριμένα, ένα κράτος μέλος που θέλει να συμμετάσχει στη ζώνη του ευρώ θα πρέπει να πληροί τα παρακάτω κριτήρια (Δημόπουλος, κ.α., 2001):

- Το κριτήριο σύγκλισης τον πληθωρισμού. Ο στόχος αυτός θα έχει πραγματοποιηθεί εφόσον ο πληθωρισμός μιας χώρας, όπως μετράται από τις ετήσιες μεταβολές του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή σε περίοδο ενός έτους πριν την ενοποίηση, δεν ξεπερνά εκείνον των τριών κρατών μελών με τις καλύτερες επιδόσεις, από άποψη σταθερότητας των τιμών, περισσότερο από 1,5 ποσοστιαία μονάδα.
- Το κριτήριο σύγκλισης, του επιτοκίου. Ο στόχος αυτός στηρίζεται στην προϋπόθεση ότι το μέσο μακροπρόθεσμο ονομαστικό επιτόκιο μιας χώρας, ένα έτος πριν την ένωση, δεν θα είναι περισσότερο από 2 εκατοστιαίες μονάδες από το μέσο μακροπρόθεσμο επιτόκιο των τριών κρατών μελών, που έχουν τα χαμηλότερα ποσοστά πληθωρισμού.
- Το κριτήριο της συναλλαγματικής σταθερότητας. Ο στόχος αυτός προϋποθέτει ότι το νόμισμα μιας χώρας θα πρέπει να κυμαίνεται, επί δύο έτη τουλάχιστον πριν την ενοποίηση, μέσα στη στενή ζώνη διακύμανσης του Μηχανισμού Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (Μ.Σ.Ι.) χωρίς συναλλαγματική αστάθεια και επανευθυγραμμίσεις.

- Το δημοσιονομικό κριτήριο. Ο στόχος αυτός προϋποθέτει ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα δεν υπερβαίνει το 3% του ΑΕΠ, ενώ το δημόσιο χρέος δεν είναι μεγαλύτερο από το 60% του ΑΕΠ. Αν το δημόσιο χρέος υπερβαίνει το 60% του ΑΕΠ θα πρέπει να επιδεικνύει τάση μείωσης, ώστε σταδιακά να προσεγγίσει το σημείο αναφοράς.

Στις 15 και 16 Δεκεμβρίου 1995, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης χάραξε τα όρια καθιέρωσης του κοινού νομίσματος, το οποίο ονόμασε «ευρώ». Επιπλέον, οι συζητήσεις για την διασφάλιση και τη διατήρηση δημοσιονομικής σταθερότητας στο τρίτο στάδιο της ΟΝΕ ξεκίνησαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης και συνεχίστηκαν στο Συμβούλιο της Φλωρεντίας στις 21 και 22 Ιουνίου 1996. Στο Συμβούλιο του Δουβλίνου στις 13 και 14 Δεκεμβρίου 1996 καθορίστηκαν οι κατευθυντήριες γραμμές του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, το οποίο επιβεβαίωσε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Άμστερνταμ στις 16 και 17 Ιουνίου 1997.

Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης καθορίζεται από τη φιλοσοφία της Συνθήκης του Μάαστριχτ και υπογραμμίζει τη σημασία της δημοσιονομικής πειθαρχίας, η οποία είναι απαραίτητη προκειμένου να ισχυροποιηθούν οι καταστάσεις που θα εξασφαλίζουν σταθερότητα τιμών και οικονομική ανάπτυξη προσηλωμένη στην αύξηση της απασχόλησης. Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης υποστηρίζει ότι το σημείο αναφοράς 3% του δημοσιονομικού ελλείμματος ως προς το ΑΕΠ αποτελεί την οροφή, εκτός εάν η ενδιαφερόμενη χώρα αντιμετωπίζει μια πτώση του ΑΕΠ μεγαλύτερη από 2 εκατοστιαίες μονάδες. Αν το έλλειμμα ξεπερνά χωρίς δικαιολογία το 3%, η χώρα θα πρέπει να καταθέσει ένα άτοκο ποσό ισοδύναμο του 0,2% του ΑΕΠ συν 0,1% για κάθε εκατοστιαία μονάδα του υπερβολικού ελλείμματος. Το μεταβλητό μέρος της κατάθεσης αναφέρεται μόνο στα ελλείμματα που φθάνουν μέχρι 6% του ΑΕΠ, οπότε το σύνολο ανέρχεται στο 0,5 του ΑΕΠ.. Μόλις το υπερβολικό έλλειμμα επανέλθει στο σημείο αναφοράς, η άτοκη κατάθεση επιστρέφεται στη χώρα. Αν, όμως, το έλλειμμα συνεχίζεται για περισσότερο από δύο χρόνια, τότε η κατάθεση

μετατρέπεται σε ποινή (Δημόπουλος, κ.α., 2001).

Στις 2 Οκτωβρίου 1997 υπογράφηκε η Συνθήκη του Άμστερνταμ. Οι στόχοι της ήταν να δημιουργηθούν οι απαραίτητες θεσμικές και πολιτικές συνθήκες που θα επιτρέψουν στην Ένωση να ανταπεξέλθει στις προκλήσεις του μέλλοντος, όσον αφορά, μεταξύ άλλων, θέματα απασχόλησης, ασφάλειας και οικολογίας.

Στις 1 και 2 Μαΐου 1998, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών αποφάσισε ότι στη ζώνη του ευρώ θα συμμετάσχουν 11 κράτη μέλη της Ένωσης, τα οποία πληρούσαν τα κριτήρια σύγκλισης της Συνθήκης του Μάαστριχτ, οπότε άρχισε το πρώτο στάδιο εισαγωγής του ευρώ. Ήταν η Αυστρία, το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιρλανδία, η Ισπανία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία, η Πορτογαλία και η Φινλανδία. Η Σουηδία δεν πληρούσε το νομικό κριτήριο ανεξαρτησίας της Κεντρικής Τράπεζας, ενώ η Δανία και η Μεγάλη Βρετανία, οι οποίες πληρούσαν όλες τις προϋποθέσεις, δεν εξετάστηκαν αφού επιθυμούσαν να παραμείνουν εκτός της ζώνης του ευρώ.

Την 1η Ιουνίου 1998 ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα που έχει την ευθύνη του σχεδιασμού και της άσκησης της ενιαίας νομισματικής πολιτικής, και η οποία μαζί με τις εθνικές κεντρικές τράπεζες συναποτελούν το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών. Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι το Συμβούλιο Υπουργών Εθνικής Οικονομίας υπό τις συστάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και, αφού συμβουλευτεί την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, ή υπό τις συστάσεις της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, μπορεί να διατυπώσει γενικές κατευθύνσεις της συναλλαγματικής πολιτικής του ευρώ έναντι άλλων νομισμάτων, υπό τον όρο ότι δεν θα επηρεάζουν τον πρωταρχικό στόχο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας που είναι η συντήρηση σταθερότητας των τιμών (Δημόπουλος, κ.α., 2001).

Στις 26 Σεπτεμβρίου 1998 στη Βιέννη, το Συμβούλιο Υπουργών Εθνικής Οικονομίας αποφάσισε τη συμμετοχή της δανικής κορόνας και της δραχμής στον νέο μηχανισμό συναλλαγματικών ισοτιμιών (Μ.Σ.Ι. 2), ο οποίος άλλαξε το Μ.Σ.Ι. με την έναρξη του δεύτερου σταδίου. Το εύρος

διακύμανσης της κορόνας έμεινε στο $\pm 2,25\%$, ενώ για τη δραχμή υιοθετήθηκε μια ζώνη διακύμανσης $\pm 15\%$. Η Ελλάδα εισήλθε στη ζώνη του ευρώ την 1η Ιανουαρίου 2001, αφού συμπλήρωσε όλα τα κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχτ, με εξαίρεση το κριτήριο του δημόσιου χρέους.

Το δεύτερο στάδιο εισαγωγής του ευρώ άρχισε την 1η Ιανουαρίου 1999 και κράτησε έως τις 31 Δεκεμβρίου 2001. Το ευρώ, το οποίο είναι το επίσημο νόμισμα των κρατών μελών της Ο.Ν.Ε., υποδιαιρείται σε εκατό λεπτά, ενώ η ισοτιμία μεταξύ ευρώ και ECU σημειώθηκε ένα προς ένα. Οι ισοτιμίες των εθνικών νομισμάτων των κρατών μελών που συμμετέχουν στη ζώνη του ευρώ επισφραγίστηκαν αμετάκλητα έναντι του κοινού νομίσματος, ενώ τα εθνικά νομίσματα, τα οποία συνεχίζουν να υφίστανται, αποτελούν υποδιαιρέσεις του.

Κατά τη διάρκεια του τρίτου σταδίου εισαγωγής του ευρώ, το οποίο άρχισε την 1η Ιανουαρίου 2002 και διήρκεσε έως τον Μάρτιο του 2002, εισήχθησαν τα χαρτονομίσματα και τα κέρματα σε ευρώ, ενώ η απόσυρση των εθνικών νομισμάτων θα έπρεπε να ολοκληρωθεί κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής(Δημόπουλος, κ.α., 2001).

1.2.5 Οι στόχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Κατά το άρθρο Β της Συνθήκης, η Ένωση θέτει ως στόχους :

- Να προωθήσει την ισόρροπη και σταθερή οικονομική και κοινωνική πρόοδο, ιδίως :
 - ο με τη δημιουργία ενός χώρου χωρίς εσωτερικά σύνορα,
 - ο με την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και
 - ο με την ίδρυση μιας οικονομικής και κοινωνικής ενώσεως, η οποία θα περιλάβει εν καιρώ ένα ενιαίο νόμισμα.
- Να επιβεβαιώσει την ταυτότητά της στη διεθνή σκηνή, ιδίως με την εφαρμογή μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας, συμπεριλαμβανομένης της εν καιρώ διαμορφώσεως μιας κοινής αμυντικής

πολιτικής, η οποία μπορεί, σε δεδομένη στιγμή, να οδηγήσει σε κοινή άμυνα.

- Να ενδυναμώσει την προστασία των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των υπηκόων των Κρατών μελών της με τη θέσπιση ιθαγένειας της Ενώσεως.
- Να αναπτύξει στενή συνεργασία στον τομέα της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων.
- Να διατηρήσει στο ακέραιο το κοινοτικό κεκτημένο και να το αναπτύξει με την προοπτική να μελετηθεί κατά πόσον οι πολιτικές και οι μορφές συνεργασίας, που καθιερώνονται με την παρούσα Συνθήκη, θα πρέπει να αναθεωρηθούν, για να εξασφαλισθεί η αποτελεσματικότητα των μηχανισμών και των οργάνων της Κοινότητας (Δημόπουλος, κ.α., 2001).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ, ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΚΑΙ Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

2.1 ΛΟΓΟΙ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

Η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα υπήρξε αναμφισβήτητα μια από τις σημαντικότερες στιγμές της Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους. Δεν ήταν τόσο η πολιτική επιλογή ενός διορατικού ηγέτη, όσο η ιστορική ανάγκη ενός ολόκληρου λαού.

Ένας από τους σημαντικότερους (αν όχι ο κυρίαρχος) λόγους της ένταξης σχετιζόταν με την (νεοσύστατη) ελληνική δημοκρατία. Οι τραγικές μνήμες της εφτάχρονης δικτατορίας των Συνταγματαρχών ήταν ακόμη πολύ πρόσφατες στα μέσα της δεκαετίας του 1970. Ο ελληνικός λαός που είχε υποστεί πολλά δεινά, είχε βαθιά ανάγκη για εγκαθίδρυση ενός ουσιαστικού δημοκρατικού καθεστώτος, που θα διέπεται από τις ιδέες της λαϊκής κυριαρχίας και του σεβασμού όλων των πολιτών, ανεξαρτήτου πολιτικού- και όποιου άλλου- φρονήματος. Η θεσμική λειτουργία ενός τέτοιου πολιτικού συστήματος θα μπορούσε να προστατευτεί με τον καλύτερο τρόπο στα πλαίσια μιας υπερεθνικής οργάνωσης, της οποίας θεμέλιο ήταν η Δημοκρατία και η ελεύθερη βούληση λαών και πολιτών (Κουροπαλάτης, 2004).

Ένα άλλο ισχυρό κίνητρο για την ένταξη υπήρξε, χωρίς αμφιβολία, η ανάγκη στρατηγικής αναβάθμισης της χώρας. Η επιθετική Τουρκία, ειδικά μετά την κατάληψη μέρους της Κύπρου και την έναρξη μιας τακτικής καθημερινών παραβιάσεων και προκλήσεων στο Αιγαίο, ανακηρύχτηκε σε μείζονα εθνικό κίνδυνο για τη αποδιοργανωμένη, από την εφτάχρονη Χούντα, Ελλάδα. Η συμμετοχή της τελευταίας σε έναν Συνασπισμό Κρατών

(ΕΚ) θεωρήθηκε ότι θα την ενίσχυε γεωπολιτικά, θεσμικά και νομικά, στα πλαίσια της σχεδιαζόμενης Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και της Πολιτικής Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ). Εξάλλου, η συμμετοχή της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες την εφοδίαζε και με ένα επιπλέον (διπλό) πλεονέκτημα: άμβλυε την εξάρτησή της από την Υπερδύναμη ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ (στο οποίο συμμετείχε ήδη η Τουρκία).

Έπειτα, η ιδιότητα του κράτους--μέλους μιας υπερεθνικής οντότητας, όπως η Ε.Κ., με πυρήνα της την οικονομική συνεργασία (ΕΟΚ) δημιουργούσε μια αξιосέβαστη οικονομική δυναμική, ιδιαίτερα για τις ασθενέστερες ευρωπαϊκές χώρες. Η ελληνική οικονομία, σαφέστατα καθυστερημένη, μπορούσε να πετύχει την απαγκίστρωση και τον πολυπόθητο εκσυγχρονισμό, μόνο αν εκμεταλλευόταν την ιστορική ευκαιρία που της δόθηκε ως μέλος μιας μέλλουσας οικονομικής (υπερ)δύναμης.

Τέλος, η μετάβαση σε μια νέα εποχή με την αποδοχή --μέσω της ένταξης και των επιπτώσεών της, στην καθημερινότητα του Έλληνα πολίτη-- του δυτικού τρόπου ζωής και δράσης, ικανοποιούσε την ανάγκη για πολιτισμική ανανέωση και αποσαφήνιση της πολιτισμικής ταυτότητας ολόκληρου του ελληνικού λαού (Κουροπαλάτης, 2004).

2.2 Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

Μέχρι το 1974 η ελληνική οικονομία διέθετε έναν περιορισμένο δημόσιο τομέα. Οι δημόσιες δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ είχαν παραμείνει στα ίδια επίπεδα (25% του ΑΕΠ) (Βλάχου, κ.α., 2011).

Με την αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Ελλάδα το 1974, ξεκινά μια νέα εποχή για την οικονομική πολιτική, στη διάρκεια της οποίας το κράτος ανέλαβε σταδιακά πιο ενεργό και γενικά πιο «κοινωνικό» ρόλο στην οικονομία, με πολυσχιδείς πρωτοβουλίες και παρεμβάσεις. Ο

αναπροσανατολισμός της οικονομικής πολιτικής που επέβαλε η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας μετά τη Μεταπολίτευση οδήγησε την πραγματική οικονομία σε μερική ανάκαμψη και τη δραχμή σε ήπια διολίση έναντι των κυριότερων ευρωπαϊκών νομισμάτων.

Η οικονομική δραστηριότητα σημείωσε μικρή ανάκαμψη μετά το 1976, οπότε κατατέθηκε αίτημα για προσχώρηση της Ελλάδος στις Ε.Κ.. Η δραχμή αποσυνδέθηκε οριστικά από το δολάριο και η Τράπεζα της Ελλάδος ξεκίνησε να καθορίζει τη συναλλαγματική ισοτιμία της δραχμής με βάση την αξία ενός καλαθιού νομισμάτων. Ο προσδιορισμός της ισοτιμίας της δραχμής αποτέλεσε νέο μέσο επίτευξης των στόχων της οικονομικής πολιτικής, σε μια προσπάθεια διαφύλαξης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.

Σκοποί της νομισματικής πολιτικής ήταν ο έλεγχος της ανόδου των τιμών, η βελτίωση του ισοζυγίου πληρωμών και η ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας στη χώρα. Ωστόσο, αυτές οι προσπάθειες συνέπεσαν με τη δεύτερη πετρελαϊκή κρίση. Σ' αυτήν τη δυσμενή συγκυρία, η ελληνική οικονομία ακολούθησε πορεία φθίνουσας ανάπτυξης, όπου ο ρυθμός ανόδου του Α.Ε.Π. υποχώρησε από 7,2% το 1978 σε 3,3% το 1979, 0,7% το 1980 και 1,8% το 1981.

Ένα άλλο θέμα μείζονος σημασίας κατά τη Μεταπολίτευση αποτέλεσε η σταδιακή, από το 1975 έως το 1977, κρατικοποίηση τριών μεγάλων επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα, της Ολυμπιακής Αεροπορίας, του Διυλιστηρίου Ασπροπύργου και του συγκροτήματος της Εμπορικής Τράπεζας. Ταυτόχρονα ιδρύθηκαν και νέες δημόσιες επιχειρήσεις όπως, για παράδειγμα, η ΕΑΒ (Ψαλιδόπουλος, 2014).

Στην ουσία επρόκειτο για δύο παράλληλα φαινόμενα: κρατικοποιήσεις επιχειρήσεων και επέκταση των δημόσιων δαπανών σε κοινωνικούς κυρίως τομείς (Βλάχου, κ.α., 2011, Γκογκας, 2010).

Οι τότε κυβερνήσεις διαχειρίστηκαν τις παραπάνω καθώς και άλλες επιχειρήσεις ως «προβληματικές», μεταφέροντας το βάρος τους από το τραπεζικό σύστημα στον δημόσιο προϋπολογισμό, πριν εμπλακούν όλες στο

μεγάλο κύμα της αποβιομηχάνισης της ελληνικής οικονομίας που ολοκληρώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1990.

Η αύξηση των δημοσίων δαπανών προσέλαβε σημαντικές διαστάσεις στη δεκαετία του 1980 και αφορούσαν κυρίως κοινωνικές δαπάνες (παιδεία, υγεία, ασφάλιση, συντάξεις). Στο τέλος της δεκαετίας του 1980, οι δημόσιες δαπάνες είχαν σχεδόν διπλασιαστεί (ήταν πλέον γύρω στο 40% του Α.Ε.Π.), και σταδιακά στη δεκαετία του 1990 συνέκλιναν με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (46%).

Η επέκταση των κοινωνικών δαπανών στη δεκαετία του 1980 ήταν από πολλές απόψεις επιβεβλημένη. Η καθιέρωση ενός καθολικού συνταξιοδοτικού συστήματος, η δημιουργία ενός καθολικού δημόσιου συστήματος υγείας, η ίδρυση περιφερειακών πανεπιστημίων και η επέκταση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μαζί με τις μεταρρυθμίσεις στο νομοθετικό πλαίσιο των ατομικών δικαιωμάτων και των εργασιακών σχέσεων, συνιστούσαν στοιχειώδεις εκσυγχρονισμούς που συνταίριαζαν την Ελλάδα με τους αντίστοιχους, καθιερωμένους από δεκαετίες, ευρωπαϊκούς θεσμούς (Βλάχου, κ.α., 2011, Γκογκας, 2010).

Αυτή η ραγδαία επέκταση των δημοσίων δαπανών χρηματοδοτήθηκε εν μέρει από την αύξηση των δημοσίων εσόδων, και κυρίως από το δανεισμό. Το 1980 το δημόσιο χρέος ήταν μικρό, γύρω στο 20% του ΑΕΠ, και επεκτάθηκε ραγδαία στη συνέχεια. Το 1990 ήταν 80% και το 1993 ήταν 115%.

Τα δημόσια έσοδα προσαρμόστηκαν με βάση το κληροδοτημένο από το παρελθόν φορολογικό σύστημα. Το παραδοσιακό αυτό φορολογικό σύστημα στηρίζονταν κατά τα δύο τρίτα στην άντληση έμμεσων φόρων, φόρων επί της κατανάλωσης και δασμών. Από το ένα τρίτο δε των άμεσων φόρων, η μεγάλη πλειονότητα των εσόδων (περίπου τα δύο τρίτα) προέρχονταν από τη φορολόγηση των μισθών και των συντάξεων. Με άλλα λόγια, το σύνολο των επιχειρήσεων και των ατομικών εισοδημάτων από μικροεπιχειρηματικές δραστηριότητες ή παροχή υπηρεσιών έμεινε εκτός του συστήματος φορολόγησης, προσφέροντας κάτι λιγότερο από το 10% των φορολογικών εσόδων. Το σύστημα αυτό χρονολογείται από τις αρχές της δεκαετίας του 1950

και οι προτάσεις αλλαγής του από την περίφημη Έκθεση Βαρβαρέσου⁷(1952) είχαν απορριφθεί από το πολιτικό σύστημα της εποχής (Βλάχου, κ.α., 2011, Γκογκας, 2010).

Το σύστημα έμεινε αμετάβλητο επί τρεις δεκαετίες, μέχρι το 1974, με άλλοθι όμως ένα πραγματικό γεγονός, που αφορούσε τη χρήση της τραπεζικής χρηματοδότησης. Αυτή είχε δεσμευτεί αποκλειστικά για τη χρηματοδότηση των νέων βιομηχανικών επενδύσεων, της γεωργίας και των δημόσιων έργων υποδομής. Οι υπόλοιποι κλάδοι, όπως το εμπόριο, οι κατασκευές και οι υπηρεσίες είχαν εξαιρεθεί της τραπεζικής χρηματοδότησης. Σε αντάλλαγμα απολάμβαναν με διάφορους τρόπους προνόμια φοροαπαλλαγής, λειτουργώντας σε ένα μόνιμο πεδίο «νόμιμης παραοικονομίας». Αυτή η παράδοση εδραίωσε εμποδωμένες νοοτροπίες μη πληρωμής φόρων εισοδήματος από το σύνολο των επιχειρηματικών τάξεων, μεγάλων, μεσαίων και μικρών, και από το σύνολο των ελεύθερων επαγγελματιών.

Στη δεκαετία του 1980, το φορολογικό σύστημα διατήρησε την παραδοσιακή δομή του. Η αύξηση των εσόδων προήλθε κυρίως από τους έμμεσους φόρους. Η εισαγωγή του ΦΠΑ έδωσε ένα σημαντικό εργαλείο σταθεροποίησης της έμμεσης φορολογίας. Η άμεση φορολογία, όπως και παλαιότερα, αφορούσε κυρίως μισθωτούς και συνταξιούχους.

Μόνο που αυτοί οι διακανονισμοί δεν αρκούσαν τώρα. Η υστέρηση των εσόδων από τις δαπάνες ήταν μόνιμη. Το έλλειμμα του προϋπολογισμού για πάνω από μια δεκαετία κινήθηκε γύρω στο 10% για να εκτιναχτεί το 1990 στο 15% του ΑΕΠ. Το 1993 ήταν πάλι 14%. Μετά εμφανίζεται να σημειώνει

⁷Ο Κυριάκος Βαρβαρέσος (1884-1957) ήταν καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας στη Νομική Αθηνών, και υπήρξε για πολλά χρόνια υποδιοικητής και διοικητής της Τραπέζης της Ελλάδος. Μετά την απελευθέρωση έγινε ένα διάστημα αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Βούλγαρη και υπουργός, αλλά απέτυχε στην εφαρμογή του οικονομικού προγράμματός του. Το 1951 η Κυβέρνηση Νικολάου Πλαστήρα, μετά την αποτυχία του «Προγράμματος Οικονομικής Ανορθώσεως», ζήτησε από τον οικονομολόγο Κυριάκο Βαρβαρέσο να συντάξει έκθεση για την αντιμετώπιση του οικονομικού προβλήματος της Χώρας. Ο Βαρβαρέσος προχώρησε σε ανάλυση της οικονομικής πραγματικότητας και υπέβαλλε την περίφημη «Έκθεση Βαρβαρέσου» τον Ιανουάριο του 1952. Η Έκθεση έδινε έμφαση στην ανάγκη νομιματικής σταθερότητας, ριζικής αναδιοργάνωσης της δημόσιας διοίκησης και εξασφάλισης πολιτικής συναίνεσης και σταθερότητας αλλά οι λύσεις που πρότεινε δεν εφαρμόστηκαν ποτέ.

καθοδική πορεία και να σταθεροποιείται στο 6% κατά μέσο όρο την περίοδο 1995- 2008 (Βλάχου, κ.α., 2011, Γκογκας, 2010).

Η γεωργία και η βιομηχανία παρέμειναν εκτός του συστήματος για διαφορετικούς λόγους από ό, τι παλαιότερα. Η γεωργία αποκτούσε μεγάλες εισοδηματικές ενέσεις με την πλήρη ένταξη στην ΕΟΚ και τα αγροτικά εισοδήματα για πρώτη φορά, άρχισαν να συγκλίνουν γρήγορα με τα αστικά εισοδήματα. Αλλά είχε ήδη ξεκινήσει μια πορεία αποδυνάμωσης της αγροτικής παραγωγής, καθώς οι εισαγωγές αυξάνονταν γρηγορότερα από τις εξαγωγές (και την εγχώρια παραγωγή), οι απασχολούμενοι συνέχισαν να μειώνονται, οι επενδύσεις να μειώνονται και οι συνεταιρισμοί, μετά από μια σύντομη αναλαμπή στη δεκαετία του 1980, να χρεοκοπούν. Η γεωργία κατάφερε να αντέξει για άλλα 15 χρόνια πριν ξεκινήσει να έχει έντονα αρνητικούς δείκτες μετά το 2000, απόλυτης δηλαδή ελάττωσης της παραγωγής. Σήμερα έχει περιοριστεί στο ασήμαντο 4% του ΑΕΠ.

Η βιομηχανία στη δεκαετία του 1980 μπήκε σε έναν κύκλο κρίσης και αναδιάρθρωσης. Δίπλα στις ζημιολύγες «προβληματικές», θα αντιμετώπιζε μειωμένη κερδοφορία, μειωμένες επενδύσεις και πιέσεις από την αύξηση των μισθών, την άρση της προστασίας λόγω της ολοκληρωτικής ένταξης στην ΕΟΚ και την έκρηξη του χρηματοπιστωτικού κόστους από την άνοδο των επιτοκίων, εν μέσω πληθωρισμού.

Η ελληνική οικονομία άλλαζε με ραγδαίους ρυθμούς. Στη δεκαετία του 1990 οι διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης επιταχύνονταν και η πρωτάνευση των νεοφιλελεύθερων αντιλήψεων επιτάσσει κάθε χώρα να ειδικεύεται εκεί όπου είχε «συγκριτικά πλεονεκτήματα». Και στην περίπτωση της Ελλάδας αυτό μεταφραζόταν ως στροφή στα πάγια και πιο παραδοσιακά πλεονεκτήματα: τουρισμός, ναυτιλία, εμπόριο, κατασκευές, υπηρεσίες (Βλάχου, κ.α., 2011, Γκογκας, 2010).

2.3 Η ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1990-2000

Η προσαρμογή της ελληνικής οικονομικής πολιτικής στα νέα αυτά δεδομένα απαιτούσε άμεση δράση στην κατεύθυνση της συμφωνίας προς τις ευρωπαϊκές εξελίξεις, με επιβολή προγράμματος φραγμών των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, συμπεριλαμβανομένων των αποκρατικοποιήσεων. Παρόλο τα μέτρα που λήφθηκαν καταργήθηκε η αυτόματη τιμαριθμική αναπροσαρμογή των μισθών, απελευθερώθηκαν οι αγορανομικά ελεγχόμενες αγορές αύξηση των έμμεσων φόρων και την ιδιωτικοποίηση των προβληματικών επιχειρήσεων το δημόσιο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ δεν έπεσε κάτω από το 10% μέχρι το 1994.

Η ΤτΕ έθεσε ως πρωταρχικές επιδιώξεις της νομισματικής της πολιτικής τη στήριξη της γενικότερης πολιτικής σταθεροποίησης της οικονομίας (ενόψει της προοπτικής για ένταξη στην ΟΝΕ) και ειδικότερα την αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και τη βελτίωση του ισοζυγίου πληρωμών. Επίσης, ανέλαβε και να μεριμνά για την ανάπτυξη των αγορών χρήματος και κεφαλαίων. Ασκήθηκε επομένως περιοριστική νομισματική πολιτική, ενώ από το 1992 η ΤτΕ άρχισε να παρακολουθεί και την ποσότητα χρήματος M4, προκειμένου να ελέγχει τη ρευστότητα στην οικονομία. Τον Ιανουάριο του 1994 ξεκίνησε το δεύτερο στάδιο της ΟΝΕ και λίγους μήνες αργότερα η δραχμή δέχθηκε ισχυρή κερδοσκοπική πίεση, για την επιτυχή αντιμετώπιση της οποίας η ΤτΕ αύξησε δραστικά τα επιτόκια δανεισμού. Ταυτόχρονα, προωθήθηκε η πολιτική περιορισμού της διολίσθησης της δραχμής σε ποσοστό μικρότερο από τη διαφορά πληθωρισμού μεταξύ της Ελλάδος και των κύριων ανταγωνιστριών χωρών, Παράλληλα με τον καθορισμό ενδιάμεσων νομισματικών στόχων, οι οποίοι το 1990 και το 1991 υπερκαλύφθηκαν. Σε σημαντικό μέσο ελέγχου της ρευστότητας της οικονομίας αναδείχθηκαν τα επιτόκια χορήγησης χρηματικών διευκολύνσεων της ΤτΕ προς τις εμπορικές τράπεζες.

Από το 1993 είχε ολοκληρωθεί η απελευθέρωση των επιτοκίων με την κατάργηση του ελάχιστου ορίου επιτοκίων ταμειυτηρίου, απελευθερώθηκαν

οι κινήσεις κεφαλαίων μεσοπρόθεσμου και μακροπρόθεσμου χαρακτήρα έναντι όλων των χωρών, καθώς και οι βραχυπρόθεσμες κινήσεις κεφαλαίων από το Μάιο του 1994, και ακυρώθηκαν οι υποχρεωτικές τοποθετήσεις των εμπορικών τραπεζών σε χρεόγραφα του Δημοσίου, όπως και οι συναλλαγματικοί περιορισμοί που είχαν απομείνει (Ψαλιδόπουλος, 2014).

Στη νομισματική πολιτική κατά την περίοδο 1994-1999 εναποτέθηκε η κύρια ευθύνη για την ικανοποίηση των τριών από τα πέντε κριτήρια, δηλαδή αυτών που αφορούσαν τη σύγκλιση των επιτοκίων, το χαμηλό πληθωρισμό⁸ και τη συναλλαγματική σταθερότητα. Η κατεύθυνση της νομισματικής πολιτικής την οποία άσκησε η Τράπεζα της Ελλάδος ήταν περιοριστική καθ' όλη την περίοδο και έτσι συγκρατήθηκαν οι πληθωριστικές προσδοκίες. Ταυτόχρονα, η Τράπεζα άσκησε και προσεκτική συναλλαγματική πολιτική, προκειμένου να ικανοποιηθούν τα λοιπά κριτήρια της Συνθήκης. Η επίδραση που είχε στη ρευστότητα η εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό (λόγω των υψηλών – αν και σταδιακά μειούμενων – εγχώριων επιτοκίων) εξουδετερωνόταν με συνεχείς παρεμβάσεις της Τράπεζας της Ελλάδος για την απορρόφηση ρευστότητας από τη διατραπεζική αγορά, κυρίως μέσω του μηχανισμού αποδοχής καταθέσεων των πιστωτικών ιδρυμάτων.

Τέλος, την εν λόγω περίοδο (1994-1999) συντελέστηκαν και σημαντικές διαρθρωτικές μεταβολές, κυρίως στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, όπως η ίδρυση της δευτερογενούς αγοράς ομολόγων, η παύση της χρηματοδότησης του Ελληνικού Δημοσίου από την Τράπεζα της Ελλάδος από 1.1.1994 βάσει του Κανονισμού (ΕΚ)3604/1993, η ολοκλήρωση της απελευθέρωσης του τραπεζικού συστήματος και της καταναλωτικής πίστης και η απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων (Τράπεζα της Ελλάδος, 2008-2013).

⁸Το 1995 ο πληθωρισμός μειώθηκε στο 8,9%, από 10,9% το 1994, και ακολούθησε διαρκή πτωτική πορεία, φθάνοντας το 2,1% το 1999. Επιπλέον, ο ρυθμός ανάπτυξης ακολούθησε ανοδική πορεία καθ' όλο το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1990, με παράλληλο περιορισμό των δημοσιονομικών ελλειμμάτων (Ψαλιδοπουλος, 2014). Τέλος, το μέσο επιτόκιο των τριετών ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου, που ανερχόταν σε 2.200 μονάδες βάσης την περίοδο 1990-1994, υποχώρησε σε 1.200 μονάδες βάσης την περίοδο 1995-1999 (Τράπεζα της Ελλάδος, 2008-2013).

2.4 Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ (2000-2008)

Τον Ιούνιο του 2000 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έκρινε ότι η Ελλάδα, με βάση τα μακροοικονομικά και δημοσιονομικά στοιχεία του 1999, είχε ικανοποιήσει τα κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχτ και, επομένως, γινόταν δεκτή ως το 12ο μέλος της ΟΝΕ. Έτσι, από την 1η Ιανουαρίου 2001 η Ελλάδα συμμετείχε στο ενιαίο νόμισμα, το οποίο οι πρώτες 11 χώρες της ζώνης του ευρώ είχαν ήδη υιοθετήσει από το 1999. Η απόφαση αυτή ήταν η κατάληξη μιας εξαετίας (1994-1999) κατά την οποία ασκήθηκε οικονομική πολιτική που προώθησε σταδιακά την ονομαστική σύγκλιση, μολονότι ούτε οι μακροοικονομικές ανισορροπίες είχαν αρθεί σε διατηρήσιμη βάση ούτε τα διαρθρωτικά προβλήματα είχαν ρηξικέλευθα αντιμετωπιστεί.

Με την είσοδο της Ελλάδος στη ζώνη του ευρώ, η Τράπεζα της Ελλάδος έγινε μέρος του Ευρωσυστήματος, ενώ συμμετείχε στο Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ), μαζί με όλες τις εθνικές κεντρικές τράπεζες των κρατών-μελών της Ε.Ε..

Ο πρωταρχικός σκοπός της Τράπεζας της Ελλάδος, όπως και των άλλων κεντρικών τραπεζών του Ευρωσυστήματος, ήταν η διασφάλιση της σταθερότητας των τιμών στο άμεσο μέλλον. Η σημαντικότερη δραστηριότητα που ασκεί, η Τράπεζα της Ελλάδος είναι η συμμετοχή της στη χάραξη της ενιαίας νομισματικής πολιτικής της ζώνης του ευρώ και στην εφαρμογή της, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές και τις οδηγίες του Ευρωσυστήματος.

Με την υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος η ελληνική οικονομία ξεκίνησε να λειτουργεί σε ένα σταθερό μακροοικονομικό περιβάλλον, πρωτόγνωρο για τα ελληνικά δεδομένα, που εξασφάλιζε τις προϋποθέσεις για μακροχρόνια οικονομική ανάπτυξη.

Αρχικά, εξαφανίστηκε πλήρως ο συναλλαγματικός κίνδυνος και το συνακόλουθο στοιχείο αβεβαιότητας στις διασυνοριακές εμπορικές και χρηματοοικονομικές συναλλαγές. Το γεγονός αυτό είχε ιδιαίτερη βαρύτητα

αν ληφθεί υπόψη ότι η ελληνική οικονομία είχε μακρά ιστορία συναλλαγματικών κρίσεων και υποτιμήσεων της δραχμής, συχνά αναποτελεσματικών.

Στην επταετία 2001-2007 η ελληνική οικονομία αναπτύχθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 4,2%, ο οποίος περιορίστηκε στο 3,6% κατά μέσο όρο την οκταετία 2001-2008 (λόγω της ύφεσης που καταγράφηκε το 2008). Όμως, η ανάπτυξη αυτή βασίστηκε στην εγχώρια ζήτηση, που αυξανόταν με ρυθμό 4,5%, ωθούμενη κατά κύριο λόγο από την ιδιωτική κατανάλωση, η οποία, τροφοδοτούμενη από την άνοδο των εισοδημάτων και την επέκταση της καταναλωτικής πίστης, αυξανόταν με ρυθμό 4,2%, δηλαδή όσο το ΑΕΠ. Οι επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου αυξάνονταν με ακόμη υψηλότερο μέσο ετήσιο ρυθμό (7,9%), αλλά μεγάλο μέρος τους αφορούσε κατοικίες, οι οποίες, χάρη στα χαμηλότοκα στεγαστικά δάνεια και τις προσδοκίες ανόδου των εισοδημάτων, αυξήθηκαν στην επταετία με μέσο ετήσιο ρυθμό 9,7%. Ωστόσο, και οι λοιπές επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου αυξήθηκαν με υψηλό ρυθμό (6,5%).

Επιπλέον, ο πληθωρισμός παρέμεινε σε χαμηλά επίπεδα για τα ελληνικά δεδομένα και διαμορφώθηκε στο 3,3% ετησίως κατά μέσο όρο. Ήταν όμως σταθερά υψηλότερος -σχεδόν κατά 1,5 εκατοστιαία μονάδα- από το μέσο όρο της ζώνης του ευρώ, με συνέπεια τη συνεχή απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Εκτιμάται ότι, από την ένταξη στην ΟΝΕ μέχρι το 2007, η διεθνής ανταγωνιστικότητα είχε υποχωρήσει κατά 14% βάσει των σχετικών τιμών καταναλωτή και κατά 19,3% βάσει του σχετικού κόστους εργασίας, ενώ οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (σε σταθερές τιμές) αυξήθηκαν με σχετικά χαμηλό μέσο ετήσιο ρυθμό 3,4% την επταετία 2001-2007 (Τράπεζα της Ελλάδος, 2008-2013).

Από τα παραπάνω είναι φανερό ότι η ιδιωτική κατανάλωση, ενισχυμένη από την άνοδο των εισοδημάτων και τη διεύρυνση του δανεισμού, και οι επενδύσεις σε κατοικίες αποτέλεσαν ουσιαστικά την κινητήρια δύναμη για την ταχεία άνοδο της οικονομικής δραστηριότητας την περίοδο 2000-2007, ενώ η συμβολή της -επίσης υψηλής- ανόδου των λοιπών επενδύσεων ήταν

συγκριτικά μικρότερη. Καθώς όμως η εγχώρια παραγωγή δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί- ποιοτικά και ποσοτικά- στην εξέλιξη της εγχώριας ζήτησης, το κενό καλύφθηκε από εισαγωγές (οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, σε σταθερές τιμές, αυξήθηκαν με μέσο ετήσιο ρυθμό 4,5% την επταετία 2001-2007), οι οποίες σταδιακά διεύρυναν το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών σε μη διατηρήσιμα επίπεδα -από 3% του ΑΕΠ ετησίως κατά μέσο όρο την περίοδο 1994-1999 σε 8,5% την περίοδο 2000-2007- ενώ το 2007 το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών υπερέβη το 10% και το 2008 έφθασε το 14,9% του ΑΕΠ. Αν η Ελλάδα δεν είχε υιοθετήσει το ευρώ, δεν θα ήταν σε θέση να χρηματοδοτήσει εξωτερικό έλλειμμα αυτού του ύψους και θα αντιμετώπιζε υποτίμηση του εθνικού νομίσματος και υψηλό πληθωρισμό. Οι εισαγωγές χρηματοδοτήθηκαν με χαμηλότοκο εξωτερικό δανεισμό, τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου τομέα της οικονομίας. Παράλληλα, οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ως ποσοστό του ΑΕΠ διαμορφώθηκαν, το 2007, σε επίπεδο χαμηλότερο από εκείνο άλλων χωρών της ευρωπαϊκής περιφέρειας (23,8% του ΑΕΠ, σε σύγκριση με 26,9% για την Ισπανία, 32,2% για την Πορτογαλία και 28,9% για την Ιταλία¹²)(Τράπεζα της Ελλάδος, 2008-2013).

Εξάλλου, η αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης οδήγησε σε σημαντική διεύρυνση της συμμετοχής του εμπορίου στη συνολική προστιθέμενη αξία, από 14,1% το 2000 σε 17,4% το 2007.¹³ Μεγάλο μέρος των εμπορικών δραστηριοτήτων αφορούσε εισαγόμενα καταναλωτικά και διαρκή καταναλωτικά αγαθά, γεγονός που αντανάκλασε σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς την καταναλωτική συμπεριφορά. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα Ι.Χ. επιβατικά αυτοκίνητα τα οποία κυκλοφορούσαν για πρώτη φορά στην Ελλάδα κάθε χρόνο (εξ ορισμού εισαγόμενα) αυξήθηκαν από 148,1 χιλιάδες κατά μέσο όρο την περίοδο 1990-1998 σε 270,2 χιλιάδες κατά μέσο όρο την περίοδο 1999-2008, δηλαδή ο ετήσιος μέσος όρος σχεδόν διπλασιάστηκε (Τράπεζα της Ελλάδος, 2008-2013).

Έτσι, παρόλο που η συμμετοχή στην Ο.Ν.Ε. είχε ως αποτέλεσμα την κατάργηση των σημαντικών βραχυχρόνιων περιορισμών ως προς τη

χρηματοδότηση του μόνιμα ελλειμματικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και ως προς τον εξωτερικό δανεισμό του Δημοσίου, ρεαλιστικότερες φωνές σε Ελλάδα και εξωτερικό τόνιζαν πως η συμμετοχή της χώρας μας στο Ευρώ συνιστούσε και μια μεγάλη πρόκληση, η οποία εμπεριείχε σοβαρούς κινδύνους. Η εμφάνιση ή η ένταση των κινδύνων αυτών είχαν να κάνουν, κυρίως, με την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας τη στιγμή της ένταξης και με το πως αυτή θα ανταποκρινόταν στις απαιτήσεις του νέου ανταγωνιστικού περιβάλλοντος. Στο περιβάλλον αυτό ο ανταγωνισμός μεταξύ των οικονομιών των μελών της ευρωζώνης αναμένονταν να είναι πολύ εντονότερος. Τα όποια ανταγωνιστικά μειονεκτήματα ή οι όποιες αρνητικές οικονομικές εξελίξεις σε εθνικό επίπεδο δε θα μπορούσαν πλέον να αντιμετωπίζονται μέσω συναλλαγματικών ή νομισματικών προσαρμογών. Λόγω της μειωμένης κινητικότητας ορισμένων συντελεστών της παραγωγής, αλλά και λόγω των αναφερθέντων περιορισμών στη δημοσιονομική πολιτική θα έπρεπε στο μέλλον η εισοδηματική και η διαρθρωτική πολιτική να φέρουν το βάρος της πραγματικής προσαρμογής.

Ένα ειδικό ζήτημα σχετιζόταν με την πιθανότητα εμφάνισης ασυμμετρικών διαταραχών στην Ευρωζώνη. Για παράδειγμα, σε περίπτωση εμφάνισης μιας εθνικής μακροοικονομικής διαταραχής τα κράτη μέλη της ΟΝΕ δεν θα διέθεταν πλέον επαρκές οικονομικοπολιτικό οπλοστάσιο. Συνεπώς, σε περίπτωση εθνικών διαταραχών το βάρος θα έπρεπε να φέρει ένας περιορισμένος αριθμός πολιτικών όπως η εισοδηματική και η διαρθρωτική. Η ΟΝΕ δεν διέθετε κανέναν μηχανισμό εκ των υστέρων καταστολής μια εθνικής ή συλλογικής διαταραχής. Δημοσιονομικές διαταραχές όπως η υπερχρέωση μιας χώρας θεωρούνταν αδύνατες λόγω της προληπτικής εφαρμογής κανόνων δημοσιονομικής πειθαρχίας (Κότιος,2011).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα ξεκίνησε με αίσιους οίονους. Η υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος, που είχε σημαντικές θετικές επιπτώσεις στη λειτουργία της οικονομίας, αλλά και αναβάθμιζε συμβολικά τη θέση της χώρας στην παγκόσμια κοινότητα, δημιουργούσε προσδοκίες ότι η Ελλάδα θα ξεκινούσε να προσανατολίζεται προς έναν ουσιαστικό εκσυγχρονισμό των δομών της σε όλα τα επίπεδα: το οικονομικό, το κοινωνικό και το πολιτικό. Οι προσδοκίες αυτές, όμως, δεν επαληθεύθηκαν. Η απόφαση για ένταξη στην ΟΝΕ δεν συνοδεύθηκε από μια μακρόπνοη πολιτική, που θα διευκόλυνε την οικονομία να προσαρμοστεί στο νέο περιβάλλον. Τα κρίσιμα ζητήματα ήταν η σταθερή και μόνιμη εναρμόνιση της δημοσιονομικής πολιτικής με το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης και η υλοποίηση διαρθρωτικών αλλαγών που θα άλλαζαν τη λειτουργία του κράτους, της οικονομίας και των αγορών, δημιουργώντας περιβάλλον ευνοϊκό για την ανάπτυξη μέσα στα νέα δεδομένα της συμμετοχής στην ΟΝΕ, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της πραγματικής σύγκλισης (μετά την ονομαστική σύγκλιση, που είχε διαπιστωθεί πριν από την ένταξη στη ζώνη του ευρώ). Και στους δύο αυτούς κρίσιμους τομείς τα αποτελέσματα ήταν πενιχρά, ενώ συχνά οι όποιες προσπάθειες εγκαταλείπονταν σύντομα υπό την πίεση ισχυρών και οργανωμένων ομάδων συμφερόντων.

Η Ελλάδα αποδέχθηκε μεν και απόλαυσε τα οφέλη του ενιαίου νομίσματος, δεν συμμορφώθηκε όμως με τους όρους που συνεπαγόταν η συμμετοχή της σ' αυτό, δηλαδή την ελάττωση του δημοσιονομικού ελλείμματος κάτω του 3% και το σταδιακό περιορισμό του δημόσιου χρέους

σε μία δεκαετία κάτω του 60% του ΑΕΠ. Αποτέλεσμα ήταν η υπαγωγή της χώρας στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος τον Ιούλιο του 2004, αλλά και τον Απρίλιο του 2009.

Ακόμη όμως και μετά την υπαγωγή στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος, δεν έγινε συντονισμένη προσπάθεια για μόνιμη ανάπτυξη των δημόσιων οικονομικών, δηλαδή για την επίτευξη διατηρήσιμης δημοσιονομικής θέσης. Η υστέρηση των εσόδων σε σχέση με τους στόχους ήταν συνεχής και κατά κανόνα αντιμετωπιζόταν με έκτακτα μέτρα προσωρινής απόδοσης. Στο σκέλος των πρωτογενών δαπανών δεν πραγματοποιήθηκε καμιά προσπάθεια εξορθολογισμένης συγκράτησης, σε αντίθεση δόθηκαν νέες παροχές. Κρίσιμη ήταν επίσης, η έλλειψη ενός θεσμικού δημοσιονομικού πλαισίου, απαραίτητου για τον έλεγχο των δημοσιονομικών ελλειμμάτων.

Αποτέλεσμα αυτών των αδυναμιών της οικονομικής πολιτικής ήταν η συνεχής αύξηση του δημόσιου χρέους, το οποίο στην οκταετία έως και το 2007 διογκώθηκε κατά 112,9 δισεκ. ευρώ. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι ο λόγος του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ παρέμεινε ουσιαστικά στάσιμος (γύρω στο 100% του ΑΕΠ), παρά τις εξαιρετικά ευνοϊκές για τη μείωσή του συνθήκες που επικράτησαν αυτήν την περίοδο: (α) η αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ υπερέβαινε το 4% ετησίως κατά μέσον όρο και του ονομαστικού το 8%, (β) τα επιτόκια δανεισμού του Δημοσίου ήταν ιδιαίτερος χαμηλά και μειώνονταν έως και το 2005 (όταν το μέσο επιτόκιο νέου δανεισμού του Δημοσίου ήταν μόλις 3,2%), (γ) καταγράφονταν πρωτογενή πλεονάσματα έως και το 2002 και (δ) για αρκετά χρόνια υπήρχαν έσοδα από αποκρατικοποιήσεις. Το γεγονός ότι όλοι οι προσδιοριστικοί παράγοντες του λόγου του χρέους προς το ΑΕΠ εξελίσσονταν ευνοϊκά, αλλά, παρά ταύτα, ο λόγος παρέμεινε ουσιαστικά αμετάβλητος, υποδηλώνει την παρουσία θεμελιωδών δημοσιονομικών ανισορροπιών. Και μόνο του δηλαδή το γεγονός αυτό ήταν αρκετό για να γίνει αντιληπτό ότι η δημοσιονομική θέση δεν ήταν διατηρήσιμη.

Τα προβλήματα αυτά καλύφθηκαν προσωρινά από την ταχεία άνοδο του ΑΕΠ. Οι κίνδυνοι όμως για την οικονομία από το υψηλό δημόσιο χρέος παρέμεναν και αυξάνονταν.

Στο κοινωνικό επίπεδο, η συνεχής βελτίωση των εισοδημάτων και η ευχερέστερη πρόσβαση στο δανεισμό επηρέασαν καθοριστικά την καταναλωτική συμπεριφορά. Η γρήγορη άνοδος της ιδιωτικής κατανάλωσης επέδρασε θετικά στην πορεία του ΑΕΠ, περιόρισε όμως την εγχώρια αποταμίευση και επιβάρυνε υπέρμετρα το εξωτερικό ισοζύγιο. Ταυτόχρονα, η κοινωνία εξακολούθησε να εναποθέτει ελπίδες και προσδοκίες στο κράτος. Η συλλογική αντίληψη ότι το κράτος πρέπει να φροντίζει για όλα συνέχισε να επιβιώνει και μετά την ένταξη στο ευρώ, περιορίζοντας την αυτενέργεια, την πρωτοβουλία και την ανάληψη ευθυνών. Προβληματική παρέμεινε και η σχέση της κοινωνίας με τους θεσμούς, οι οποίοι δεν θεωρήθηκαν ως η αυτονόητη βάση και κατευθυντήρια γραμμή πρακτικών και συμπεριφορών. Έτσι, όχι μόνο δεν μειώθηκαν, αλλά και πιθανώς εντάθηκαν φαινόμενα όπως η παραοικονομία, η φοροδιαφυγή, η αυθαιρέτη δόμηση και η διαφθορά, τα οποία συνέβαλαν καθοριστικά στις αρνητικές εξελίξεις.

Ήταν λοιπόν σαφές στο τέλος του 2007 ότι η οικονομία ήταν ιδιαίτερα ευάλωτη σε τυχόν δυσμενείς εξελίξεις, π.χ. άνοδο των επιτοκίων δανεισμού του Δημοσίου ή δυσκολίες ως προς την αναχρηματοδότηση του δημόσιου χρέους. Ήταν επίσης σαφές ότι η οικονομία δεν διέθετε τον απαραίτητο δυναμισμό ούτε το θεσμικό εξοπλισμό για να αντιμετωπίσει, με εφαρμογή της απαιτούμενης πολιτικής, μια αιφνίδια επιδείνωση των μακροοικονομικών δεδομένων (Τράπεζα της Ελλάδος, 2008-2013).

3.2 Η ΕΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: 2008-2009

3.2.1 Η διεθνής διάσταση

Η παγκόσμια οικονομία, μέχρι το ξέσπασμα του 2007, διένυσε μια μακρά περίοδο ανάπτυξης και σταθερότητας, η οποία χαρακτηρίστηκε από

χαμηλό πληθωρισμό και χαμηλά βραχυπρόθεσμα επιτόκια. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, οι ανεπτυγμένες οικονομίες αποδέχτηκαν σημαντικά κεφάλαια, είτε με τη μορφή καταθέσεων είτε με τη μορφή επενδύσεων, από αναδυόμενες και πετρελαιοπαραγωγούς χώρες, οι οποίες έψαχναν κερδοφόρες και ασφαλείς επενδυτικές ευκαιρίες στο εξωτερικό. Η πληθώρα των νέων αυτών κεφαλαίων δημιούργησε την ανάγκη επένδυσής τους και οδήγησε τις τράπεζες των ανεπτυγμένων οικονομιών σε έναν βαθύ ανταγωνισμό προσέλκυσης δανειοληπτών. Η διαδικασία λήψης δανείου, λοιπόν, από επιχειρήσεις και ιδιώτες κατέστη πολύ εύκολη και τα επιτόκια των δανείων έφτασαν σε χαμηλά επίπεδα. Επακόλουθο αυτής της πιστωτικής επέκτασης στις ΗΠΑ ήταν και η σημαντική άνοδος των τιμών των κατοικιών, κυρίως λόγω της μεγάλης αύξησης των στεγαστικών δανείων.

Καθώς η εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό συνεχιζόταν και ο ανταγωνισμός για την προσέλκυση δανειοληπτών εντεινόταν, έκαναν την εμφάνισή τους μια σειρά πρακτικών στον τομέα της στεγαστικής πίστης, οι οποίες αποδείχτηκαν αργότερα ζημιογόνες: οι τράπεζες χορηγούσαν στεγαστικά δάνεια μεγαλύτερα της αξίας του ακινήτου, χωρίς να αξιολογούν επαρκώς την πιστοληπτική ικανότητα των δανειοληπτών, ενώ παρείχαν δάνεια ακόμη και σε πελάτες με χαμηλή πιστοληπτική ικανότητα ή κακό πιστοληπτικό ιστορικό. Οι διαρκώς αυξανόμενες τιμές των κατοικιών και η ευκολία δανεισμού σε συνδυασμό με τα χαμηλά επιτόκια οδήγησαν στην πεποίθηση πολλών, ότι οι τιμές των κατοικιών θα συνέχιζαν την ανοδική τους πορεία και ότι η επάρκεια δανειακών κεφαλαίων ήταν ανεξάντλητη (Eurobank Research, 2009 - Γκόρτσος και Χαρδουβέλης, 2011 - Κρουγκμαν, 2009).

Τα κεφάλαια που εισέρρευσαν στις ΗΠΑ και δεν χαρακτηρίστηκαν ως τραπεζικές καταθέσεις επενδύθηκαν κυρίως σε ομόλογα του Αμερικανικού Δημοσίου, αυξάνοντας τις τιμές τους και μειώνοντας ταυτόχρονα τις αποδόσεις τους, καθιστώντας τα έτσι λιγότερο ελκυστικά ως επενδυτικές επιλογές. Η συνεχόμενη όμως αυξανόμενη ζήτηση για επενδύσεις χαμηλού κινδύνου και υψηλών αποδόσεων έδωσε το κίνητρο στις τράπεζες να

δημιουργήσουν σύνθετα προϊόντα, τα οποία ήταν συνήθως τιτλοποιήσεις δανειακών απαιτήσεων.

Η διαδικασία της τιτλοποίησης επέτρεπε στις τράπεζες να φέρουν μαζί στο ίδιο προϊόν στεγαστικά δάνεια μειωμένης πιστοληπτικής ικανότητας με εισπρακτέα υπόλοιπα πιστωτικών καρτών, καθώς και άλλων δανείων, να τα καταναείμουν σε ξεχωριστά «πακέτα» με διαφορετική πιστοληπτική αξιολόγηση το κάθε ένα και να τα διαθέσουν στους επενδυτές. Οι επενδυτές πίστευαν ότι πρόκειται για επενδύσεις χαμηλού κινδύνου, καθώς τα προϊόντα αυτά λάμβαναν την ανώτερη πιστοληπτική αξιολόγηση των AAA, η οποία είναι ίδια με την αξιολόγηση που λαμβάνει το χρέος των ισχυρότερων εταιρειών και εθνικών οικονομιών παγκοσμίως, δίνοντας την εντύπωση στους. Όπως φάνηκε όμως εκ των υστέρων, τα προϊόντα αυτά ήταν ιδιαίτερα περίπλοκα και εμπεριείχαν κινδύνους που δεν είχαν εκτιμηθεί σωστά τόσο από τις τράπεζες όσο και από τους επενδυτές, αλλά και τους οίκους αξιολόγησης.

Από όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι η χρηματοοικονομική κρίση, που άρχισε στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης των ΗΠΑ το καλοκαίρι του 2007 μετατράπηκε ραγδαία σε κρίση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος και μεταφέρθηκε μάλιστα στην πραγματική οικονομία με ταχύ ρυθμό. Οι ρυθμοί ανάπτυξης σε παγκόσμιο επίπεδο, ρυθμοί που φάνταζε απίθανο να αναταραχθούν, οδηγήθηκαν σε απότομη πτώση, με ακόλουθη την εκτόξευση της ανεργίας και της ανασφάλειας στο σύνολο σχεδόν των χωρών. Καθώς η κρίση εξελισσόταν, η ένταση και η έκτασή της αύξαναν, αναγκάζοντας κυβερνήσεις, κεντρικές τράπεζες, αναλυτές, επενδυτές, επιχειρηματίες και καταναλωτές να αλλάζουν συνεχώς τις αντιλήψεις τους και τις προσδοκίες τους. Για την όσο γίνεται πιο άμεση αντιμετώπιση της κρίσης ελήφθησαν μια σειρά από μέτρα και πολιτικές οι οποίες ήταν αδιανόητο πριν την κρίση ότι θα εφαρμόζονταν ποτέ στα χρονικά, όπως η κρατικοποίηση τραπεζών. Οι προηγούμενες αντιλήψεις για μια νέα εποχή χαμηλής μεταβλητότητας των οικονομικών μεγεθών, συνεχούς ευημερίας και αυτορρύθμισης των αγορών καταστράφηκαν μπροστά στη

ραγδαία επιδείνωση της κατάστασης (Eurobank Research, 2009 - Γκόρτσος, Χαρδουβέλης, 2011 -Κρουγκμαν, 2009).

3.2.2 Η πολιτική για την αντιμετώπιση της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης

Όταν το Κραχ του 2008 έφτασε την WallStreet, ο ευρωπαϊκός καπιταλισμός χτυπήθηκε από ισχυρό πλήγμα. Με την κατάρρευση των καταναλωτικών αγορών των Ηνωμένων Πολιτειών και του μηχανισμού ανακύκλωσης πλεονασμάτων (ο επονομαζόμενος «Παγκόσμιος Μινώταυρος»), η Ευρώπη όχι μόνο έχασε μια βασική πηγή ζήτησης για τα προϊόντα της, αλλά συνειδητοποίησε και ότι οι ίδιες οι τράπεζες της ήρθαν αντιμέτωπες με την καταστροφή, καθώς τα CDO⁹ της Αμερικής μετατρέπονταν σε στάχτη. Παρά τους ισχυρισμούς των Ευρωπαίων ότι η κρίση δεν θα έφτανε στην Ευρώπη και ότι οι ευρωπαϊκές τράπεζες δεν ήταν εκτεθειμένες σε κίνδυνο, έγινε σύντομα φανερό ότι ίσχυε ακριβώς το αντίθετο.

Έτσι, τον Οκτώβριο του 2008 οι χώρες της ζώνης του ευρώ συμφώνησαν να αναλάβουν συντονισμένη δράση για τη σταθεροποίηση του τραπεζικού συστήματος. Η Διακήρυξη των Παρισίων, που υπογράφηκε από τους ηγέτες των χωρών της ζώνης του ευρώ στις 12 Οκτωβρίου 2008 και υιοθετήθηκε στη συνέχεια από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 15-16 Οκτωβρίου, προέβλεπε τη

⁹ Τα ομόλογα που δημιουργούνται, τα Colateralized Debt Obligations (CDOs), βασίζονται σε «εγγυημένες υποχρεώσεις χρέους». Δηλαδή βασίζονται στις προσδοκίες απολαβής των δανειακών οφειλών του θα απέφεραν υψηλό κέρδος. Ταυτόχρονα όμως, ενσωμάτωναν το κάθε μορφής ρίσκο που ενείχαν τα δάνεια που είχαν δοθεί, και από τα οποία προέρχονταν. Τα CDO περιείχαν βέβαια κατά ένα μεγάλο ποσοστό και ομόλογα χαμηλού ρίσκου, έτσι ώστε να είναι δυνατό μπορούν να αξιολογηθούν ως υψηλής αξιοπιστίας (κατηγορίας AAA) από τους οίκους αξιολόγησης, με λίγη καλή θέληση. Έτσι τα CDOs τροφοδότησαν με ρευστό την αγορά. Το χαρτοφυλάκιο των ομολόγων αυτών (CDO) αποτελεί σύνθεση τριών κατηγοριών οφειλών, διαφορετικού ρίσκου και απόδοσης: α) της seniortranche, με το μικρότερο ρίσκο (και μικρότερη απόδοση), αλλά με την υψηλότερη αξιολόγηση και προτεραιότητα, αναφορικά με την υλοποίηση των πληρωμών στους επενδυτές. β) της mezzaninetranche, με μεγαλύτερο ρίσκο (και απόδοση), αλλά χαμηλότερης αξιολόγησης γ) της equitytranche που έχει το μεγαλύτερο ρίσκο (και τη μεγαλύτερη απόδοση) και συνήθως δεν αξιολογείται πιστωτικά, δηλαδή δεν έχει συγκεκριμένο επιτόκιο. Όσοι επενδυτές αγοράζουν ομόλογα αυτής της κατηγορίας, πληρώνονταν μόνο όταν και ένα ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις των δύο παραπάνω κατηγοριών ομολόγων (Βουλγαρής, και Τριανταφυλλοπουλος, 2009).

λήψη συντονισμένων μέτρων για την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης και τη ανάπτυξη των συνθηκών χρηματοδότησης στην οικονομία. Στα μέτρα αυτά περιλαμβάνονταν η παροχή κρατικών εγγυήσεων για την έκδοση τραπεζικών χρεογράφων και η ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών.

Το Δεκέμβριο του 2008 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Οικονομικής Ανάκαμψης, σκοπός του οποίου ήταν να στηρίξει την οικονομική δραστηριότητα με τόνωση της συνολικής ζήτησης και κλιμάκωση των προσπαθειών για την εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων.

Επιπλέον, το Δεκέμβριο του 2008 το Συμβούλιο ECOFIN καθόρισε το γενικό προσανατολισμό του σχεδίου Οδηγίας για την αύξηση του ανώτατου ορίου στα συστήματα εγγύησης καταθέσεων από 20.000 ευρώ σε 50.000 ευρώ τον Ιούνιο του 2009 και την εναρμόνισή του στις 100.000 ευρώ από 31.12.2011, ούτως ώστε να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη στον τραπεζικό τομέα. Τον ίδιο μήνα το ECOFIN αποφάσισε αύξηση της συνολικής χρηματοδότησης μέσω του μηχανισμού μεσοπρόθεσμης οικονομικής στήριξης του ισοζυγίου πληρωμών για κράτη-μέλη εκτός της ζώνης του ευρώ, από 12 δισεκ. ευρώ σε 25 δισεκ. ευρώ. Τρία κράτη-μέλη της ΕΕ (η Ουγγαρία, η Λεττονία και η Ρουμανία) έκαναν χρήση του μηχανισμού αυτού τη διετία 2008-2009.

Οι παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση της χρηματοπιστωτικής κρίσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο εντάθηκαν το 2009 και κατατέθηκαν συγκεκριμένες προτάσεις για την ενίσχυση του πλαισίου χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Οι προτάσεις αυτές βασίστηκαν στην έκθεση της Ομάδας υπό την προεδρία του Jacques de Larosiere, η οποία δημοσιεύθηκε το Φεβρουάριο του 2009 και περιλάμβανε συστάσεις για ένα νέο θεσμικό πλαίσιο εποπτείας στην ΕΕ. Σε συνέχεια αυτών των συστάσεων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέβαλε νομοθετικές προτάσεις στο Συμβούλιο της ΕΕ και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, οι οποίες αφορούσαν την ίδρυση (α) του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Συστημικού Κινδύνου (ESRB), με αρμοδιότητα την άσκηση της μακροπροληπτικής εποπτείας, και (β) του Ευρωπαϊκού Συστήματος Χρηματοπιστωτικής Εποπτείας (ESFS), το οποίο θα ήταν αρμόδιο για τη μικροπροληπτική εποπτεία και θα αποτελούνταν από ένα δίκτυο που θα κατείχε τρεις

Ευρωπαϊκές Εποπτικές Αρχές (ESAs) και τις αντίστοιχες αρμόδιες εθνικές εποπτικές αρχές.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, ορόσημο αποτέλεσε η Σύνοδος Κορυφής της “Ομάδας των 20” (G20) στο Λονδίνο τον Απρίλιο του 2009. Η Σύνοδος αποφάσισε την ίδρυση του Συμβουλίου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (FSB) ως διαδόχου του Φόρουμ Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, με διευρυμένη σύνθεση και ενισχυμένες αρμοδιότητες όσον αφορά τη διατήρηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Η Σύνοδος Κορυφής της “Ομάδας των 20” έδωσε το έναυσμα για μια μεγάλης εμβέλειας μεταρρύθμιση του εποπτικού πλαισίου, την οποία ανέλαβαν να πραγματοποιήσουν οι φορείς θέσπισης παγκόσμιων προτύπων και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Τράπεζα της Ελλάδος, 2008-2013).

3.3 Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας, το γενικό κλίμα που επικρατούσε στην Ελλάδα ήταν αυτό της, έστω και συγκρατημένης, αισιοδοξίας: με ρυθμούς ανάπτυξης συγκρίσιμους με εκείνους των υπολοίπων χωρών της ΕΕ και, κατά περιπτώσεις, ακόμα μεγαλύτερους, και με το ποσοστό ανεργίας να διατηρείται σε μη ανησυχητικά επίπεδα και να ακολουθεί καθοδική πορεία από το 2004 και μετά, η αισιοδοξία αυτή διατηρήθηκε και για κάποιο μικρό διάστημα από τότε που ξέσπασε η παγκόσμια οικονομική κρίση. Χαρακτηριστικό του ότι η ύφεση στην παγκόσμια οικονομία και στην Ευρώπη δεν επηρέασε άμεσα την Ελλάδα είναι το ότι το 2008 η Ελλάδα κατέγραψε ανάπτυξη 1,3% - ενώ η ανάπτυξη στην ευρωζώνη ήταν μόλις 0,4%, γεγονός που ενδεχομένως οδήγησε στην αρχή ορισμένους να θεωρήσουν ότι η Ελλάδα δεν θα επηρεαστεί ιδιαίτερα από την παγκόσμια κρίση.

Με τη μεταφορά της κρίσης από τον χρηματοοικονομικό τομέα στην πραγματική οικονομία, ο ρυθμός παγκόσμιας ανάπτυξης έγινε αρνητικός -

κάτι που σημειώθηκε για πρώτη φορά μετά τη μεγάλη ύφεση της δεκαετίας του 1930. Οι κυβερνήσεις και οι κεντρικές τράπεζες αντέδρασαν μειώνοντας τα επιτόκια και αυξάνοντας το ελάχιστο ποσό των εγγυημένων τραπεζικών καταθέσεων, σε μια προσπάθεια τόνωσης της ρευστότητας. Οι επεκτατικές δημοσιονομικές πολιτικές που υιοθετήθηκαν από τις κυβερνήσεις οδήγησαν στην αύξηση του δημόσιου χρέους, και η ευαισθητοποίηση των αγορών από τα γεγονότα του 2008 είχε ως αποτέλεσμα την εξέταση της φερεγγυότητας και του πιστωτικού κινδύνου των χωρών. Έτσι, ενώ πριν το 2007-2008 η Ελλάδα θεωρούνταν λίγο-πολύ το ίδιο αξιόπιστη με όλες τις υπόλοιπες χώρες της ευρωζώνης, από το δεύτερο μισό του 2009 και μετά η υπερχρέωση του ελληνικού δημοσίου ήρθε στο προσκήνιο, καθώς η Ελλάδα αξιολογήθηκε ως η χώρα με τη ελάχιστη πιθανότητα ελέγχου του διογκούμενου χρέους της (Βαρουφάκης, κ.α., 2011).

Στον τομέα των δημόσιων οικονομικών, το 2008 το (τότε καταγραφέν) έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης υπερέβη το 4% του ΑΕΠ, με αποτέλεσμα την υπαγωγή της Ελλάδος στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος τον Απρίλιο του 2009, ενώ το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε, προσεγγίζοντας το 97%.³

Οι εξελίξεις του 2008 έδειχναν ήδη καθαρά ότι η οικονομία όδευε προς επιδείνωση, γεγονός που επιβεβαιώθηκε δραματικά τον επόμενο χρόνο. Εξάλλου, σε όλη τη διάρκεια του 2008 υπήρχαν συνεχείς «προειδοποιήσεις» από το εξωτερικό. Η μακρά περίοδος ταχείας ανάπτυξης που είχε προηγηθεί στήριζε την «αφελή πρόβλεψη» ότι το ίδιο θα συνεχιζόταν και τα επόμενα χρόνια, ενώ υπήρχαν και συγκεκριμένοι λόγοι για τους οποίους οι επιπτώσεις της παγκόσμιας κρίσης καθυστερούσαν να εκδηλωθούν πλήρως.

Το κλίμα των γενικότερων εκτιμήσεων για την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας στο τέλος του 2008 και τις αρχές του 2009 αποτυπώνεται στο Επικαιροποιημένο Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης 2008-2011, που υποβλήθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 30.1.2009, με εξαιρετικά αισιόδοξες – για τη συγκυρία – προβλέψεις.

Το συμπέρασμα που προκύπτει από τα παραπάνω είναι ότι την περίοδο εκείνη δεν είχε συνειδητοποιηθεί η σοβαρότητα της κατάστασης και ο κίνδυνος να μετατραπεί η διεθνής τραπεζική κρίση σε κρίση χρέους σε χώρες με υψηλά ελλείμματα και χρέη, όπως η Ελλάδα. Αντίθετα, η διεθνής κρίση, που εξελισσόταν με καταγιστικό ρυθμό σε όλο τον κόσμο, αντιμετωπίστηκε ως μακρινό φαινόμενο που δεν αφορούσε τη χώρα μας.

Το 2009 ήταν ένα ιδιαίτερα κρίσιμο έτος, καθώς αναδύθηκαν με οξύτητα προβλήματα που, ενώ προϋπήρχαν, παραβλέπονταν μέσα στο κλίμα εφησυχασμού που είχε τροφοδοτήσει η προηγούμενη ανάπτυξη. Με την έλευση, όμως, της παγκόσμιας κρίσης τα προβλήματα δεν ήταν δυνατόν πλέον να ελεγχθούν και η αντιμετώπισή τους απαιτούσε άμεσα έκτακτα μέτρα και συντονισμένες μακρόπνοες προσπάθειες, οι οποίες φαίνεται ότι ήταν δύσκολο, πολιτικά και κοινωνικά, να καταβληθούν (Τράπεζα της Ελλάδος, 2008-2013).

Ένα δεύτερο καθοριστικό δεδομένο ήταν οι σοβαρές επιπτώσεις του πολιτικού κύκλου στην προσπάθεια έγκαιρης αντιμετώπισης αυτών των προβλημάτων. Το 2009 ήταν έτος δύο εκλογικών αναμετρήσεων, για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο την άνοιξη και για την Ελληνική Βουλή τον Οκτώβριο. Το γεγονός αυτό όχι μόνο παρήγαγε το σύνθημα δημοσιονομικό αποτέλεσμα του πολιτικού κύκλου, δηλαδή άνοδο των δημόσιων δαπανών και χαλάρωση του φοροεισπρακτικού μηχανισμού, αλλά και εμπόδισε το πολιτικό σύστημα στο σύνολό του να συγκλίνει σε μια ελάχιστη βάση συνεννόησης για την αντιμετώπιση των έκτακτων συνθηκών που ήταν φανερό ότι θα διαμορφώνονταν (Τράπεζα της Ελλάδος, 2008-2013).

3.3.1 Επιδείνωση του κλίματος

Οι δυσμενείς εξελίξεις του 2009 χαρακτηρίστηκαν από τον εκτροχιασμό των δημοσιονομικών μεγεθών, όπου το έλλειμμα έφθασε το 15,7% του ΑΕΠ

και το δημόσιο χρέος το 129,7% του ΑΕΠ. Το ΑΕΠ, μετά από μία δεκαπενταετία (1994-2008) συνεχούς ανόδου, υποχώρησε το 2009 κατά 3,2%, παρά την τεράστια δημοσιονομική επέκταση. Συγκεκριμένα, το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης έφθασε στο 15,7% του ΑΕΠ και το πρωτογενές έλλειμμα στο 10,5% του ΑΕΠ. Συγκριτικά με το 2008, το έλλειμμα διευρύνθηκε κατά 5,8 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ και το πρωτογενές έλλειμμα κατά 5,5 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ. Η διεύρυνση αυτή οφειλόταν τόσο στην κακή πορεία των εσόδων (2008: 40,7% του ΑΕΠ, 2009: 38,3% του ΑΕΠ) όσο και στην αύξηση των δαπανών της γενικής κυβέρνησης (2008: 50,6% του ΑΕΠ, 2009: 54,0% του ΑΕΠ). Εντούτοις, το ΑΕΠ, επηρεαζόμενο από την πτώση των επενδύσεων και της ιδιωτικής κατανάλωσης, μειώθηκε και η οικονομία εισήλθε και επίσημα σε φάση ύφεσης. Επιπλέον, την περίοδο 2001-2008 η σωρευτική υποχώρηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας έφθασε το 16,9% βάσει των σχετικών τιμών καταναλωτή και το 27,7% βάσει του σχετικού κόστους εργασίας (Τράπεζα της Ελλάδος, 2008-2013).

Οι εξελίξεις αυτές επέτειναν δραματικά την αβεβαιότητα για το μέλλον της οικονομίας, επηρέασαν πολύ τις προσδοκίες και δημιούργησαν έλλειμμα εμπιστοσύνης, το οποίο με τη σειρά του οδήγησε σε υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της οικονομίας και σε αισθητή διεύρυνση της διαφοράς αποδόσεων μεταξύ ελληνικών και γερμανικών ομολόγων.

Το τραπεζικό σύστημα ξεκίνησε να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα ρευστότητας, καθώς οι υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας περιόρισαν την πρόσβαση των τραπεζών στη διεθνή διατραπεζική αγορά και, αργότερα, και σε άλλες πηγές άντλησης ρευστότητας.

Τον Ιανουάριο του 2009, η Standard & Poor's προχώρησε σε υποβάθμιση της πιστοληπτικής αξιολόγησης της χώρας από Α σε Α-, λόγω της "επιδεινούμενης απώλειας ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας", διατηρώντας την ωστόσο στην κατηγορία επενδυτικής διαβάθμισης. Εξαιτίας της υποβάθμισης αυτής, οι διαφορές αποδόσεων (spreads) μεταξύ των ελληνικών και των γερμανικών κρατικών ομολόγων αυξήθηκαν στις 300 μονάδες βάσης τον Ιανουάριο του 2009 και παρέμειναν στο επίπεδο αυτό

μέχρι το Μάρτιο. Τους επόμενους μήνες τα spreads κυμάνθηκαν χαμηλότερα, μεταξύ 150 και 200 μονάδων βάσης, ενώ κινήθηκαν εκ νέου ανοδικά τους τελευταίους μήνες του 2009.

Σημείο καμψής για την περαιτέρω επιδείνωση του κλίματος ήταν η ανακοίνωση των ελληνικών αρχών στις 22 Οκτωβρίου 2009 ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα του 2009 ήταν υπερδιπλάσιο του προβλεπομένου και ότι και το έλλειμμα του 2008 ήταν σημαντικά αυξημένο σε σχέση με τις έως τότε εκτιμήσεις (Τράπεζα της Ελλάδος, 2008-2013).

Αυτή η μεγάλη επίσημη αναθεώρηση του ελλείμματος επιβεβαίωσε τις εκτιμήσεις των αγορών, των οίκων αξιολόγησης και των διεθνών μέσων ενημέρωσης ότι το δημοσιονομικό πρόβλημα της Ελλάδος ήταν πολύ σοβαρότερο από ό,τι υποδήλωναν τα μέχρι τότε στοιχεία. Το γεγονός αυτό έθετε στο επίκεντρο της προσοχής των αγορών δύο κρίσιμα ερωτήματα: Πρώτον, αν οι ελληνικές αρχές έχουν τη βούληση και την αποφασιστικότητα να εφαρμόσουν ένα πρόγραμμα προσαρμογής ικανό να αντιμετωπίσει ελλείμματα αυτού του μεγέθους και, δεύτερον, αν τα στατιστικά δεδομένα καταγράφουν αξιόπιστα τη δημοσιονομική κατάσταση της χώρας.

Η αξιολόγηση των αγορών στα τέλη του 2009 ήταν αρνητική και για τα δύο ζητήματα και ενισχύθηκε από την απόφαση του ECOFIN στις 2 Δεκεμβρίου, σύμφωνα με την οποία η Ελλάδα ανταποκρίθηκε ανεπαρκώς στη σύσταση του Συμβουλίου, τον Απρίλιο του 2009, όταν είχε κινηθεί η Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος. Συγκεκριμένα, έως τις 27 Οκτωβρίου, που έληγε η προθεσμία, δεν είχαν ληφθεί μέτρα. Επιπλέον, η απόφαση ανέφερε ότι τα “νέα μέτρα για τον προϋπολογισμό του 2009” συνίσταντο κυρίως σε, εν μέρει προσωρινά, μέτρα ενίσχυσης των δημόσιων εσόδων, ενώ το Συμβούλιο είχε ζητήσει μόνιμα μέτρα περικοπής δημόσιων δαπανών.

Είναι ενδεικτικό ότι οι μεγαλύτερες υποβαθμίσεις, και από τους τρεις κυριότερους οίκους αξιολόγησης, της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδος στη διάρκεια του 2009 σημειώθηκαν το Δεκέμβριο, μετά την ανωτέρω απόφαση του ECOFIN. Δημοσιεύματα στα διεθνή μέσα ενημέρωσης, τα οποία αμφισβητούσαν την ικανότητα της Ελλάδος να επιτύχει την απαραίτητη

δημοσιονομική προσαρμογή και να συμπορευθεί με τις λοιπές χώρες-μέλη της ζώνης του ευρώ, επιβάρυναν το δυσμενές κλίμα. Τους πρώτους μήνες του 2010 τα δημοσιεύματα αυτά πλήθυναν και εστιάστηκαν στο δημόσιο χρέος και στην πιθανότητα χρεοκοπίας και εξόδου της χώρας από τη ζώνη του ευρώ. Επίσης, καθώς καθυστερούσε αφενός η λήψη αποτελεσματικών μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής στην Ελλάδα και αφετέρου η υιοθέτηση αποφάσεων της ΕΕ για ένα πλαίσιο στήριξης υπό όρους που συνδέονταν με την εφαρμογή μιας πολιτικής οικονομικής προσαρμογής, πολλαπλασιάζονταν τα δημοσιεύματα που επισήμαιναν τον κίνδυνο επέκτασης της κρίσης σε άλλες χώρες-μέλη, ακόμη και αποδόμησης της ίδιας της ευρωζώνης (Τράπεζα της Ελλάδος, 2008-2013).

Η ελληνική κρίση αποτελούσε πλέον το δυνάμει καταλυτικό στοιχείο για την πορεία της διεθνούς οικονομίας. Ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που συνέβαλαν στην απώλεια εμπιστοσύνης ήταν η αμφισβήτηση της εγκυρότητας των ελληνικών στατιστικών στοιχείων. Η αμφισβήτηση αυτή είχε μακρά ιστορία και αποτυπωνόταν σε εκθέσεις της EUROSTAT. Όμως, στο τέλος του 2009 το ζήτημα πήρε μεγάλες διαστάσεις στο εσωτερικό και, κυρίως, στο εξωτερικό.

Η εμμονή σε σχετικά αισιόδοξες προβλέψεις για το έλλειμμα, ενώ τα στοιχεία κατά το μεγαλύτερο μέρος του έτους έδειχναν προς την αντίθετη κατεύθυνση, και οι αλληπάλληλες αναθεωρήσεις μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα έπληξαν καιρία την αξιοπιστία των ελληνικών στατιστικών δεδομένων και συνέβαλαν στη συνολική αμφισβήτηση της αξιοπιστίας της χώρας. Τον Οκτώβριο του 2009 η EUROSTAT εξέφρασε ρητά τις επιφυλάξεις της για την αξιοπιστία των δημοσιονομικών στοιχείων και δεν επικύρωσε το αναθεωρημένο από την Ελλάδα έλλειμμα ύψους 12,5% του ΑΕΠ.¹⁶ Εξάλλου, τον Ιανουάριο του 2010 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποδοκίμασε και επέκρινε δημοσία την Ελλάδα για την παροχή αναξιόπιστων δημοσιονομικών στοιχείων. Αυτό αφορούσε τόσο στοιχεία που είχαν γνωστοποιηθεί στο παρελθόν (την περίοδο 1997-2003, η οποία είχε εξεταστεί σε έκθεση της Eurostat το 2004, καθώς και τη διατύπωση επιφυλάξεων από την Eurostat

πέντε φορές μετά το 2004), όσο και, κυρίως, τα στοιχεία που είχαν γνωστοποιηθεί τον Απρίλιο και τον Οκτώβριο του 2009.

Μόλις τον Απρίλιο του 2010 η EUROSTAT ανακοίνωσε αναθεωρημένα στοιχεία για το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ελλάδος για το 2009, το οποίο υπολογιζόταν πλέον σε 13,6%, ποσοστό που αργότερα αναθεωρήθηκε πάλι προς τα πάνω(15,4%). Έτσι, για πολλούς μήνες και σε μια ιδιαίτερα κρίσιμη περίοδο διατηρήθηκε η αβεβαιότητα για το τελικό ύψος του ελλείμματος, γεγονός που τροφοδοτούσε κάθε είδους εικασίες για το μέλλον της χώρας και επιδεινωνε τις σχέσεις με τους Ευρωπαίους εταίρους(Τράπεζα της Ελλάδος, 2008-2013).

3.4 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ Ε.Ε.

Η κρίση χρέους της ζώνης του ευρώ αποτέλεσε ένα γεγονός-τροφοδότη δραστικών εξελίξεων στην πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η Ε.Ε. επηρεάστηκε σε πολλά επίπεδα με αρνητικό τρόπο, αντιστρέφοντας μία ανοδική και προωθητική πορεία που ακολούθησε ιδιαίτερα με την δημιουργία της ΟΝΕ και του ενιαίου νομίσματος. Πλην των αδιαμφισβήτητων συνεπειών που έχουν επηρεάσει την εσωτερική βιωσιμότητα του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, αρνητικές συνέπειες έχουν δημιουργηθεί και για την εξωτερική διάσταση της Ένωσης (Παπανικολάου, 2013).

3.4.1 Οι επιπτώσεις της κρίσης στην οικονομική ισχύ της Ε.Ε.

Η χρηματοπιστωτική κρίση που παρουσιάστηκε στην παγκόσμια οικονομία το 2008 και η συνακόλουθη κρίση χρέους της ζώνης του Ευρώ αποτελούν δύο από τις κυριότερες αιτίες της δημιουργίας αρνητικών συνεπειών για την Ε.Ε., καθώς και για την ίδια τη διαδικασία της

Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης τα τελευταία χρόνια. Ο ρόλος της Ε.Ε. ως παράγοντας σταθερότητας ανάμεσα στα κράτη-μέλη έχει σημειώσει σημαντική υποχώρηση. Η ισορροπία ισχύος μέσα στην Ε.Ε. και οι σχέσεις μεταξύ των Ευρωπαϊκών θεσμών και των κρατών-μελών έχουν μεταβληθεί, εξασθενίζοντας τον ρόλο της Ε.Ε. ως παράγοντα σταθερότητας. Σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής, η Ε.Ε. έχει παρουσιάσει έλλειμμα συνοχής, χρηματοδοτικών πόρων και πολιτικής βούλησης σε μία σειρά από ζητήματα. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής άμυνας, η ελάττωση των αμυντικών προϋπολογισμών σε συνδυασμό με την εμφάνιση διχογνωμιών στο ζήτημα της κοινής αμυντικής συνεργασίας δημιουργεί συνθήκες για πιθανά spillovers στη συγκεκριμένη πολιτική. Το κοινό νόμισμα, το Ευρώ, το οποίο αποτελεί σύμβολο για την ενότητα και την ισχύ της Ευρώπης και κύρια πηγή ολοκλήρωσης βρέθηκε στην μεγαλύτερη κρίση που έχει περιέλθει από τότε που εγκαθιδρύθηκε η ΟΝΕ. Η παρέμβαση του Δ.Ν.Τ. στην υποστήριξη τεσσάρων κρατών-μελών της ζώνης του ευρώ εκλήφθηκε ως στοιχείο αδυναμίας, αφού οι θεσμοί της ΟΝΕ και τα κράτη-μέλη έδειξαν ότι δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν την κρίση χρέους χωρίς τη συνδρομή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου στο χρηματοδοτικό και τεχνικό επίπεδο. Το «Ευρωπαϊκό πρόβλημα» (όπως καταγράφεται η κρίση της Ευρωζώνης στις συνεδριάσεις των διεθνών οικονομικών οργανισμών - Δ.Ν.Τ., Παγκόσμια Τράπεζα, G20, G8) έχει αποτελέσει αιτία ελάττωσης της επιρροής της Ένωσης, ιδιαίτερα σε σχέση με τους εταίρους της, στο πεδίο των πολυμερών θεσμών οικονομικής διακυβέρνησης, όπου η παρουσία των Ευρωπαϊκών κρατών είναι κεντρική καθ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο.

Ένα επιπρόσθετο δείγμα της ελάττωσης της επιρροής της στην κατανομή οικονομικής ισχύος είναι η πρόσκληση, εκ μέρους αξιωματούχων της Ε.Ε. και των πρωταγωνιστικών κρατών-μελών, προς τις χώρες BRICS και άλλες αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες, να αναλάβουν να στηρίξουν μέρος της ρευστότητας του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (European Stability Mechanism). Πιο συγκεκριμένα, η Κίνα, η Ρωσία και η Βραζιλία κλήθηκαν να προχωρήσουν σε αγορά κρατικών

ομολόγων των κρατών-μελών, καταδεικνύοντας έτσι τις δυσλειτουργίες που έχουν σημειωθεί από την έλλειψη ικανοποιητικών πόρων από τα ίδια τα κράτη-μέλη και δημιουργώντας ένα αρνητικό στοιχείο στη διαμόρφωση των σχέσεων της και στην ισορροπία ισχύος σε σχέση με άλλους εταίρους. Αυτό το στοιχείο αναδεικνύει καταρχήν τη τεράστια ρευστότητα που χαρακτηρίζει τον καθορισμό της οικονομικής ισχύος σε παγκόσμια κλίμακα, ταυτόχρονα όμως υπονομεύει τη θέση της Ε.Ε., του μεγαλύτερου οικονομικού μπλοκ του πλανήτη, σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Πλην αυτού του στοιχείου, η ελάττωση της οικονομικής ισχύος έχει εκφραστεί και με έναν επιπλέον τρόπο. Κρατικά και ημι-κρατικά επενδυτικά ταμεία προερχόμενα από τις αναπτυσσόμενες BRICS, τις αραβικές χώρες αλλά και από τις χώρες της ASEAN, αποκτούν τα τελευταία χρόνια δεσπόζουσα θέση στην αγορά της Ε.Ε., παραμερίζοντας εταιρείες που μέχρι τώρα είχαν αναδειχθεί σε παραδοσιακούς «εθνικούς πρωταθλητές» Ευρωπαϊκών συμφερόντων. Η Κίνα είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αναδυόμενης οικονομίας, της οποίας κρατικές εταιρείες ή εταιρείες με μεγάλη συμμετοχή του κινεζικού δημοσίου έχει προχωρήσει σε επιθετικές εξαγορές Ευρωπαϊκών εταιρειών, εκμεταλλεόμενη την έλλειψη ρευστότητας που εξουσιάζει στις οικονομίες του Ευρωπαϊκού Νότου – (οι κινεζικές Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ) στην Ευρώπη έχουν αποτελέσει το 1/3 των συνολικών ΑΞΕ εκ μέρους της Κίνας σε παγκόσμιο επίπεδο, μεταξύ 2010-2011).

Ταυτόχρονα, αντίστοιχες τάσεις παρατηρούνται και από μία μερίδα των Ρωσικών οικονομικών ελίτ, καθώς και κρατών του Αραβικού κόσμου, έχοντας προχωρήσει σε εντυπωσιακές επενδυτικές κινήσεις και δημιουργώντας αρνητικές αντιδράσεις στις πολιτικές ελίτ και στην κοινή γνώμη ορισμένων κρατών-μελών. Η ισχυρή επενδυτική παρουσία εταιρειών (κρατικών και ιδιωτικών) στην Ε.Ε., οι οποίες ανήκουν σε μεγάλες αναδυόμενες οικονομίες, έχει διαμορφώσει μία κατάσταση άνευ προηγουμένου στο διεθνές οικονομικό σύστημα, την αντιστροφή δηλαδή των επενδυτικών ροών σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες. Την

αντιστροφή, με άλλα λόγια, του θεωρητικού σχήματος «κέντρο- περιφέρεια» και την ενεργό συμμετοχή της Ε.Ε. σε αυτή την εξέλιξη, δεδομένου ότι αποτελεί τον ισχυρότερο σε μέγεθος, σε απόλυτους αριθμούς, δρώντα του αποκαλούμενου «βιομηχανικού και χρηματοπιστωτικού κέντρου». Η Ε.Ε. παραμένει το μεγαλύτερο οικονομικό μπλοκ του πλανήτη, καταλαμβάνοντας περίπου το 1/4 του παγκόσμιου ΑΕΠ. Την περίοδο 2008-2012, το Ευρωπαϊκό μερίδιο επί του παγκόσμιου ΑΕΠ παρουσίασε συγκριτική πτώση περίπου 4,5% σε απόλυτες τιμές, υποχωρώντας σε σχέση με το μερίδιο που κατείχε η Ε.Ε. το 2008, οπότε και κατείχε 1/3 και πλέον του παγκόσμιου ΑΕΠ. Την ίδια στιγμή, αναδυόμενοι εταίροι της Ε.Ε., όπως η Κίνα, η Ινδία ή η Ρωσία, αύξησαν κατά πολύ το μερίδιό τους την συγκεκριμένη χρονική περίοδο της κρίσης, ενώ οι Η.Π.Α. διατήρησαν το μερίδιο τους σταθερό μέσα από την αποτελεσματικότερη διαχείριση των συνεπειών της χρηματοπιστωτικής κρίσης, μειώνοντας την απόκλιση από την Ε.Ε.

Ανάλογες είναι οι τάσεις που παρατηρούνται και στην εξαγωγική δυναμική της Ε.Ε. σε σχέση με τους παγκόσμιους εταίρους της. Η ύφεση και η ανεργία που μαστίζουν πολλές από τις Ευρωπαϊκές οικονομίες και η στασιμότητα της Ευρωπαϊκής οικονομίας εν γένει συντέλεσαν στην πτώση του μεριδίου των εξαγωγών των κρατών-μελών της Ε.Ε. επί του παγκόσμιου συνόλου, παρόλο που σε απόλυτες τιμές έχει καταγραφεί αύξηση των Ευρωπαϊκών εξαγωγών. Σε αντιδιαστολή, έχουν ενισχυθεί τα εξαγωγικά μερίδια αναδυόμενων οικονομιών όπως της Κίνας, της Ινδίας και της Ρωσίας, ιδιαίτερα κατά την τελευταία τετραετία. Η Κίνα, με την ξέφρενη οικονομική της ανάπτυξη κατά την τελευταία δεκαετία, έχει ενδυναμωθεί σημαντικά, σε σημείο που εάν οι ίδιες τάσεις εξακολουθήσουν θα κατορθώσει να υπερκεράσει την Ε.Ε. ως πρώτη εξαγωγική δύναμη του πλανήτη. Εξετάζοντας κάποιους ενδεικτικούς δείκτες της εξωτερικής διάστασης της Ε.Ε., γίνεται σαφές ότι η οικονομική και εμπορική ισχύς της βρίσκονται σε πτωτική τάση, με την κρίση χρέους και την ύφεση που παρουσιάζει η πλειονότητα των κρατών-μελών να δρουν ως καταλύτες.

Αυτή η πτώση παρουσιάζεται πιο εμφαντική λόγω των αυξητικών τάσεων της ισχύος ανταγωνιστών-εταίρων της Ε.Ε. όπως οι Η.Π.Α., η Κίνα, η Ινδία και η Ρωσία στο διεθνές εμπόριο και στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα συνολικότερα. Οι δείκτες οι οποίοι καταδεικνύουν εντονότερα την πτώση της επιρροής της Ε.Ε. στο οικονομικό πεδίο, είναι οι δείκτες που εμφανίζουν τις εσωτερικές αδυναμίες της Ένωσης στο οικονομικό πεδίο αλλά δημιουργούν αλυσιδωτά εξωγενείς συνέπειες. Η αύξηση της ανεργίας (12% στην ζώνη του ευρώ το 2012), η ασθμαίνουσα οικονομική ανάπτυξη (1,5% οι προβλέψεις για την Ε.Ε. για το 2013), η κατακόρυφη αύξηση των κρατικών ελλειμμάτων και η συνακόλουθη αύξηση των χρεών στο σύνολο των κρατών έχει μειώσει σημαντικά την δυναμική της ευρωπαϊκής οικονομίας. Ο μέσος όρος των κρατικών χρεών της Ε.Ε. (27) και της ζώνης του ευρώ έχει αυξηθεί κατά 20% την περίοδο 2007-2012 καταδεικνύοντας την δραστική επιδείνωση των δημόσιων οικονομικών στα κράτη μέλη αλλά και στις δυνατότητες που κατέχουν για την περαιτέρω προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Παρόμοιες ήταν οι τάσεις την συγκεκριμένη περίοδο σε ανεπτυγμένους εταίρους της Ένωσης (Η.Π.Α., Ιαπωνία). Αντιθέτως αναδυόμενες οικονομίες προχώρησαν σε μείωση ή σταθεροποίηση των ελλειμμάτων προϋπολογισμού και των κρατικών χρεών ως ποσοστό του ΑΕΠ, βελτιώνοντας την βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών. Η επιδείνωση συμβάλλει σε σημαντικό βαθμό στην πτώση της οικονομικής της Ε.Ε. θέτοντας σε κίνδυνο το ίδιο το μέλλον του Ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Η ελάττωση αυτή της επιρροής της Ε.Ε., ως αποτέλεσμα της κρίσης, έχει δημιουργήσει αντιδράσεις από τους εταίρους της, με μήλον της έριδος την υπέρ-εκπροσώπηση των Ευρωπαϊκών κρατών στους κύριους πολυμερείς διεθνείς οργανισμούς. Η μία αναφορά σε αυτό το ζήτημα αναφέρεται στα μερίδια και την ισχύ των Ευρωπαϊκών κρατών στο Δ.Ν.Τ., ιδιαίτερα σε σχέση με τις επιδιώξεις και τις φιλοδοξίες των BRICS. Στην πρόσφατη απόφαση του Δ.Ν.Τ. για τη δημιουργία τείχους προστασίας ύψους 460 δις, με σκοπό τη μη-εξάπλωση της Ευρωπαϊκής κρίσης στην υπόλοιπη παγκόσμια οικονομία, το ποσό απορροφήθηκε αποκλειστικά από τις χώρες BRICS και άλλες

αναπτυσσόμενες οικονομικές δυνάμεις, ενώ η συμμετοχή Η.Π.Α. και Καναδά ήταν ανύπαρκτη.¹ Επιπλέον, και οι δείκτες δυναμικότητας της Ενιαίας Αγοράς, η οποία συγκαταλέγεται ανάμεσα στα σημαντικότερα επιτεύγματα της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, παρουσιάζουν πτωτικές τάσεις, στερώντας ουσιαστικά την Ε.Ε. από την ατμομηχανή της οικονομία της. Το ευρώ, το δεύτερο δομικό χαρακτηριστικό της Ευρωπαϊκής οικονομικής δυναμικής και παράγοντας οικονομικής και νομισματικής σταθερότητας, έχει βρεθεί στο επίκεντρο της κρίσης χρέους και έχει απολέσει σημαντικό κύρος ως παγκόσμιο νόμισμα, ενώ η Ευρωζώνη δεν θεωρείται πλέον ως άρτια οικονομική και νομισματική περιοχή. Η αμφισβήτηση των αγορών αναφορικά με τη συνοχή της Ευρωζώνης, σε συνδυασμό με την απολεσθείσα εμπιστοσύνη των αγορών και της πεποίθησης ότι η Ευρωζώνη παραμένει ένα άριστο επενδυτικό και οικονομικό περιβάλλον, έχει ζημιώσει σημαντικά την Ευρωπαϊκή οικονομική δυναμική. Τέλος, οι επιπτώσεις της κρίσης χρέους στις Ευρωπαϊκές χρηματαγορές και στο Ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα είναι πολύ σημαντικές. Η ζώνη του Ευρώ αποτελούσε προ κρίσης, και εξακολουθεί να αποτελεί, ένα από τα ισχυρότερα χρηματοπιστωτικά και τραπεζικά κέντρα στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Η θετική αξιολόγηση που παρείχαν οι οίκοι αξιολόγησης και οι δείκτες εμπιστοσύνης των αγορών προς το οικονομικό και νομισματικό οικοδόμημα του ευρώ, είχαν χαρακτηρίσει την Ε.Ε. ως το δεύτερο σε δυναμικότητα χρηματοπιστωτικό κέντρο στην υφήλιο, θεωρώντας σχεδόν σίγουρη την ασφάλεια που παρέχει στο σύστημα η ΕΚΤ. Η αμφισβήτηση που έφερε η υπαγωγή τεσσάρων χωρών στον μηχανισμό στήριξης, αλλά και η καθυστερημένη αντίδραση των οικονομικών δομών της ζώνης του ευρώ, έχουν δημιουργήσει αρνητικές επιπτώσεις στην επιρροή που κατείχαν τα κράτη-μέλη της στον συγκεκριμένο τομέα. Ιδιαίτερα από το 2011 και έπειτα, πληθαίνουν οι αναφορές στον διεθνή τύπο για μετακινήσεις κεφαλαίων εκ μέρους πολυεθνικών εταιρειών και επενδυτικών funds, από τις τράπεζες της ζώνης του ευρώ προς τράπεζες της Μ. Βρετανίας και των Η.Π.Α., μειώνοντας τα διαθέσιμα κεφάλαια στις Ευρωπαϊκές τράπεζες και προκαλώντας

αναπόφευκτα **ελάττωση** της ρευστότητας σε κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ.² Ιδιαίτερα το 2011-2012, υπήρξαν πολυάριθμες αναφορές για εταιρείες που είτε έχουν ήδη αποσύρει μέρος των κεφαλαίων τους είτε παρακολουθούν στενά τις εξελίξεις για να το πράξουν. Ο χαρακτηρισμός «περιοχή υψηλού ρίσκου» που απέδωσε η Shell στη ζώνη του ευρώ είναι κάτι παραπάνω από χαρακτηριστικός και πρωτοφανής για τα δεδομένα των Ευρωπαϊκών χρηματοπιστωτικών συστημάτων. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Global Banking Outlook της Ernst & Young, μόνο το πρώτο εξάμηνο του 2012, 110 δις ευρώ αποσύρθηκαν από το Ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό σύστημα (το 70% των κεφαλαίων αποσύρθηκαν από χώρες της Ευρωπαϊκής περιφέρειας) προς άλλες, περισσότερο αξιόπιστες πηγές του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος.

3.4.2 Οι επιπτώσεις της κρίσης στην πολιτική και αμυντική ισχύ της ΕΕ

Η οικονομική και εμπορική ισχύς δεν είναι το μοναδικό πεδίο που έχει επηρεαστεί από την κρίση χρέους της ζώνης του ευρώ. Αρνητικές συνέπειες έχουν προκληθεί και στην υλοποίηση της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και την υπεράσπιση των συλλογικών αμυντικών συμφερόντων των κρατών-μελών. Την εποχή της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, η γεω-οικονομία αποτελεί κινητήριο δύναμη για την κατανομή ισχύος σε παγκόσμια κλίμακα. Αφότου η οικονομική κρίση χτύπησε την Ευρώπη, ζητήματα όπως το ύψος του χρέους και η νομισματική ένωση έχουν μετουσιωθεί σε ζητήματα αρνητικών στρατηγικών επιδράσεων για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και για τη θέση της Ε.Ε.

Στον τομέα της άμυνας, η κρίση έχει προκαλέσει σημαντικές επιπτώσεις στους αμυντικούς προϋπολογισμούς και στις επιχειρησιακές δυνατότητες των κρατών-μελών της Ε.Ε. Μόνο τέσσερα κράτη-μέλη, (Ηνωμένο Βασίλειο, Ελλάδα, Κύπρος, Γαλλία) ξεπέρασαν το όριο του 2% του

ΑΕΠ στις δαπάνες για την άμυνα (2011), με την πλειονότητα των χωρών να βρίσκονται κάτω από το όριο του 1,5% του ΑΕΠ. Εκτός των επιχειρησιακών δυσκολιών που έχουν δημιουργηθεί από τη μείωση του αμυντικού προϋπολογισμού, η έλλειψη πολιτικής συμφωνίας σε διάφορα ζητήματα όπως αυτό της Λιβύης αποτελεί το δεύτερο χαρακτηριστικό spill-back στην Κοινή Πολιτική Άμυνας και Εξωτερικής Πολιτικής. Policy-makers αλλά και ερευνητές έχουν εκφράσει, μέσα από άρθρα τους, την άποψη ότι η ελάττωση των αμυντικών προϋπολογισμών θεωρείται ότι μπορεί να οδηγήσει την Ε.Ε. σε αποστρατιωτικοποίηση. Η αποστρατιωτικοποίηση, όπως αναφέρεται η μείωση των επιχειρησιακών δυνατοτήτων των κρατών-μελών, θα μπορούσε να έχει αρνητικές συνέπειες για την αποτελεσματικότητα της πολιτικής της Ε.Ε., ιδιαίτερα στο ζήτημα της διαχείρισης κρίσεων. Οι τάσεις αυτές έρχονται να αντιστρέψουν, εν μέρει, την πρόοδο που είχε πραγματοποιηθεί από την συνθήκη του Άμστερνταμ και έπειτα στον τομέα της κοινής Ευρωπαϊκής άμυνας και ασφάλειας.

Στην Ε.Ε. έχει αναπτυχθεί έντονος δημόσιος διάλογος αναφορικά με το μέλλον της κοινής αμυντικής συνεργασίας. Η διατήρηση του παρόντος μοντέλου ειρηνικής ισχύος αποτελεί την μέχρι στιγμής επικρατούσα άποψη. Παρόλα αυτά, έχει αναπτυχθεί και μια διαφοροποιημένη προσέγγιση, η οποία υποστηρίζει ότι η θεσμοθέτηση της αύξησης της συνεργασίας στον αμυντικό τομέα δεν θα αλλοιώνει τα βασικά χαρακτηριστικά της φύσης της Ε.Ε., αλλά αντιθέτως θα τη μετέτρεπε σε αποτελεσματικότερο παίκτη σε ζητήματα hard politics και διαχείρισης περιφερειακών και παγκόσμιων κρίσεων. Επιπρόσθετα, η σχετική αποδυνάμωση των Η.Π.Α. σε απόλυτους και σχετικούς δείκτες και η ενίσχυση της πολύ-πολικότητας στο διεθνές σύστημα, χρησιμοποιούνται ως ευνοϊκό στοιχείο για την ανάδειξη της Ε.Ε. ως κορυφαίος δρών στο διεθνές πολυμερές και πολυπολικό παγκοσμιοποιημένο σύστημα. Το παράδειγμα της Λιβύης είναι χαρακτηριστικό ως προς τη διαχείριση κρίσεων, αλλά ταυτόχρονα αποτελεί μία στρατιωτική επέμβαση που, ναί μεν πραγματοποιήθηκε έπειτα από πρωτοβουλία ορισμένων κρατών-μελών της Ε.Ε., αλλά με την απαραίτητη

επιχειρησιακή και πολιτική κάλυψη των Η.Π.Α. Μία πιθανή αποστρατιωτικοποίηση λόγω της ελάττωσης των αμυντικών προϋπολογισμών και της μείωσης των επιχειρησιακών δυνατοτήτων, ενδέχεται να δημιουργήσει εμπόδια στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε., ιδιαίτερα δε στην περιφερειακή σταθερότητα. Οι ευρω-ατλαντικές σχέσεις αναμένεται να αποτελέσουν τμήμα αυτής της προβληματικής, εάν οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών συνεχίσουν την ίδια πολιτική ελάττωσης των αμυντικών δαπανών. Η νατοϊκή επιχείρηση στο Αφγανιστάν, όπου τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. συνεισφέρουν το 30% των επιχειρησιακών δυνάμεων (δηλαδή το 90% του συνόλου των δυνάμεων πλην των Η.Π.Α.) αποτελεί ένα πεδίο όπου η μείωση αμυντικών δαπανών ενδέχεται να δημιουργήσει προστριβές με τον στενό σύμμαχο της άλλης όχθης του Ατλαντικού. Οι Η.Π.Α., με τη στροφή που επιχειρούν σε στρατιωτικό και πολιτικό επίπεδο, από την Ευρώπη και τη Μ. Ανατολή προς την Ανατολική και Νότια Ασία, θα αντιμετώπιζαν προβλήματα υλοποίησης των σχεδιασμών τους στην περίπτωση που τα Ευρωπαϊκά κράτη και η Ε.Ε. αποφάσιζαν να παύσουν την εξυπηρέτηση των υποχρεώσεών τους, όχι μόνο στη νατοϊκή επιχείρηση στο Αφγανιστάν, αλλά και στη διατήρηση της περιφερειακής ασφάλειας της Ευρασίας και της Αφρικής. Το ζήτημα αυτό έχει απασχολήσει κατά την τελευταία διετία την Ευρωπαϊκή βιβλιογραφία, και θεωρείται από ορισμένους συγγραφείς (οι οποίοι τάσσονται υπέρ μίας αυξημένης αμυντικής και εξωτερικής συνεργασίας) ως χαμένη ευκαιρία για την Ε.Ε. να αυξήσει την επιρροή και τον ρόλο της στη διατήρηση των παγκόσμιων ισορροπιών, δηλαδή σε έναν τομέα που από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και έπειτα ανήκει στη διακριτική ευχέρεια των Η.Π.Α.. Μια άλλη πιθανή συνέπεια της αποστρατιωτικοποίησης της Ε.Ε. είναι η πιθανότητα αποσταθεροποίησης της περιφέρειας και των συνόρων της Ε.Ε. Τα κράτη-μέλη αλλά και η Ε.Ε. ως ενιαία οντότητα συμμετέχουν σε αρκετές ειρηνευτικές αποστολές σε διάφορες συρράξεις στα σύνορα της Ε.Ε., ενώ μία πιθανή έκρηξη κάποιας από αυτές θα δημιουργούσε αδυναμία χειρισμού εκ μέρους της Ένωσης. Αυξημένες μεταναστευτικές ροές, οργανωμένο έγκλημα

και τρομοκρατία είναι τρία φαινόμενα που ενδέχεται να ενταθούν λόγω της υποχρηματοδότησης ασφάλειας και άμυνας. Η εξασθένιση της Ε.Ε. σε αυτό το επίπεδο θα αντιστάθμιζε τις πολιτικές πρωτοβουλίες που έχουν αναληφθεί για τη διαχείριση περιφερειακών κρίσεων και ζητημάτων, μέσω της ιδιότητάς της ως πρώτης τάξεως πάροχος αναπτυξιακής βοήθειας και ανοικοδόμηση.(Παπανικολάου, 2013).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το 2010 η χρηματοπιστωτική κρίση μετεξελίχθηκε σε κρίση δημόσιου χρέους ορισμένων χωρών της ζώνης του ευρώ, απειλώντας ευθέως τη σταθερότητα της οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Η Ελλάδα βρέθηκε στο επίκεντρο, ως η πιο αδύναμη οικονομία της ζώνης του ευρώ, με μεγάλα ελλείμματα (δημοσιονομικά και τρεχουσών συναλλαγών) και σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα. Από τις αρχές Μαΐου του 2010 είχε καταστεί σαφές ότι το πρόβλημα μίας χώρας είχε μετατραπεί σε πρόβλημα για το σύνολο της ζώνης του ευρώ. Οι Ευρωπαίοι ηγέτες έλαβαν σημαντικές αποφάσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης και για την αποφυγή επανάληψής της, οι οποίες συνιστούν την αρχή της σημαντικότερης προσπάθειας μεταρρύθμισης της ΟΝΕ από την ίδρυσή της.

Η κρίση οδήγησε όχι μόνο στην υιοθέτηση πιο μακροχρόνιων επιδιώξεων για την αλλαγή των δομών, αλλά και σε μια βασική επιλογή: τη χρηματοδοτική στήριξη χωρών που αντιμετωπίζουν προβλήματα. Η επιλογή αυτή δεν ήταν ούτε εύκολη ούτε αυτονόητη. Γι' αυτό και συνάντησε σοβαρές αντιστάσεις. Τελικά, ωστόσο, επικράτησε, επειδή βασίστηκε σε ευρωπαϊκά κριτήρια - δηλαδή στην εκτίμηση ότι η χρεοκοπία ενός κράτους-μέλους θα είχε πολύ σοβαρές παρενέργειες για ολόκληρη την ευρωζώνη.

Όλα τα παραπάνω όριζαν και την αντικειμενική πραγματικότητα μέσα στην οποία όχι μόνο έπρεπε να λειτουργήσει η ελληνική οικονομία στα χρόνια της κρίσης αλλά θα κληθεί να λειτουργήσει και στο μέλλον:

- Μεσοπρόθεσμα, η τήρηση των όρων των προγραμμάτων στήριξης ήταν και είναι πρωταρχική προϋπόθεση για να συνεχιστεί η ευρωπαϊκή αλληλεγγύη.

- Μακροπρόθεσμα, η ελληνική οικονομία πρέπει να αναζητήσει ένα νέο πρότυπο ανάπτυξης, που θα συμβαδίζει με τη νέα ευρωπαϊκή πραγματικότητα, όπως αυτή διαμορφώνεται (Τράπεζα της Ελλάδος, 2008-2013).

4.2 ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΗΡΙΞΗ

Στις 11 Φεβρουαρίου 2010, οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων της ζώνης του ευρώ δήλωσαν ότι στηρίζουν τις προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης και τη δέσμευσή της να πράξει ό,τι χρειαστεί προκειμένου να εξασφαλίσει ότι θα επιτευχθούν οι φιλόδοξοι στόχοι, οι οποίοι είχαν τεθεί με το πρόγραμμα σταθερότητας για το 2010 και τα επόμενα χρόνια, και κάλεσαν την ελληνική κυβέρνηση να προωθήσει αποφασιστικά όλα τα αναγκαία μέτρα, ώστε να μειωθεί το δημοσιονομικό έλλειμμα κατά 4% του ΑΕΠ εντός του 2010. Στη δήλωση τονιζόταν ότι τα μέλη της ευρωζώνης θα αναλάβουν αποφασιστική και συντονισμένη δράση, εάν χρειαστεί, για να διασφαλίσουν τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα στο σύνολο της ευρωζώνης. Διευκρινιζόταν, επίσης, ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν είχε ζητήσει οικονομική βοήθεια.

Στις 25 Μαρτίου οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων της ζώνης του ευρώ, αφού επαναβεβαίωσαν τη δήλωση της 11ης Φεβρουαρίου, κατέληξαν στη συμφωνία ότι τα κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ είναι έτοιμα να συνεισφέρουν με συντονισμένα διμερή δάνεια σε ένα μηχανισμό χρηματοδότησης, η οποία θα περιλαμβάνει σημαντικού μεγέθους χρηματοδότηση από το ΔΝΤ, ενώ ο κύριος όγκος της θα προέρχεται από τα ίδια τα κράτη-μέλη. Επίσης, συμφώνησαν στην ανάγκη να ενισχυθεί και να συμπληρωθεί το πλαίσιο για την εξασφάλιση βιώσιμων δημόσιων οικονομικών στην ευρωζώνη και την ενίσχυση της ικανότητάς της να ενεργεί σε περιόδους κρίσης.

Με βάση την παραπάνω απόφαση, στις αρχές Μαΐου του 2010 ενεργοποιήθηκε ο μηχανισμός στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ και το ΔΝΤ, μετά την κατάρτιση προγράμματος οικονομικής πολιτικής από τις Ελληνικές Αρχές, το οποίο έγινε αποδεκτό από την Ευρωπαϊκή Επιτοδοτική στήριξης.

Οι αποφάσεις των χωρών της ζώνης του ευρώ για την παροχή δέσμης χρηματοοικονομικής βοήθειας, με συμμετοχή του ΔΝΤ, στην Ελλάδα και, λίγους μήνες αργότερα (7 Δεκεμβρίου 2010), στην Ιρλανδία έλαβαν υπόψη τους ότι η πίεση των αγορών καθιστούσε απαγορευτικά υψηλό το κόστος τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού δανεισμού, καθώς και τον κίνδυνο μιας ανεξέλεγκτης συστημικής εξάπλωσης της κρίσης, αρχικά στον Ευρωπαϊκό Νότο και κατόπιν στον πυρήνα της ζώνης του ευρώ. Η χρηματοοικονομική βοήθεια, η οποία αποτελείτο από διμερή δάνεια ειδικού επιτοκίου και συγκεκριμένης διάρκειας, συνοδευόταν από ισχυρούς δεσμευτικούς όρους (conditionality), αντανακλώντας από τη μία πλευρά το κοινό συμφέρον και την αλληλεγγύη εντός της ζώνης του ευρώ και από την άλλη την ευθύνη κάθε μέλους έναντι των εταίρων του.

Παράλληλα (8-9.5.2010), η Σύνοδος Κορυφής της ευρωζώνης και οι υπουργοί οικονομικών αποφάσισαν τη θέσπιση ενός προσωρινού Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Χρηματοοικονομικής Σταθερότητας (EFSF) (διαθέσιμου στις χώρες της ζώνης του ευρώ). Ο Μηχανισμός προικοδοτήθηκε με εγγυήσεις ύψους 440 δισεκ. ευρώ, όπως αποφασίστηκε στις 17 Ιουνίου (πέραν των ποσών που δόθηκαν για τη υποστήριξη της Ελλάδος και άλλων 60 δισεκ. ευρώ που ήταν διαθέσιμα σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης), προκειμένου να αποτραπούν ανάλογες κρίσεις χρέους και εμπιστοσύνης στο μέλλον και να προστατευθεί η σταθερότητα της ζώνης του ευρώ.

Η νομισματική πολιτική της ΕΚΤ το 2010 παρέμεινε διευκολυντική, ενώ το Ευρωσύστημα συνέχιζε να χρησιμοποιεί μη συμβατικά μέτρα νομισματικής πολιτικής, με σκοπό τη βελτίωση των συνθηκών χρηματοδότησης και την ενίσχυση της ροής πιστώσεων από τις τράπεζες προς την πραγματική οικονομία. ΗΕΚΤ ενεργοποίησε ένα πρόσθετο μη συμβατικό

μέτρο, το Πρόγραμμα για τις Αγορές Τίτλων, και παρενέβη στη δευτερογενή αγορά, αγοράζοντας κρατικά ομόλογα ορισμένων χωρών, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις δυσλειτουργίες στις χρηματοπιστωτικές αγορές, οι οποίες έθεταν σε κίνδυνο την ομαλή λειτουργία του μηχανισμού μετάδοσης των επιδράσεων της νομισματικής πολιτικής στην πραγματική οικονομία (εκτενής αναφορά θα γίνει παρακάτω).

Οι ενέργειες αυτές, σε συνδυασμό με τα θετικότερα του αναμενομένου αποτελέσματα της πανευρωπαϊκής άσκησης προσομοίωσης ακραίων καταστάσεων των τραπεζών τον Ιούλιο του 2010 και την καλή πορεία υλοποίησης των προγραμμάτων προσαρμογής τους πρώτους μήνες εφαρμογής τους, είχαν ως αποτέλεσμα τη μερική αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των επενδυτών, αλλά μόνο βραχυπρόθεσμα. Οι αγορές συνέχισαν να αντιμετωπίζουν τον προσωρινό μηχανισμό στήριξης με σκεπτικισμό, κρίνοντας το ύψος των κεφαλαίων του ανεπαρκές για την αντιμετώπιση μιας διευρυνόμενης κρίσης χρέους στην Ευρώπη. Οι αποδόσεις των κρατικών ομολόγων των σχετικά αδύναμων χωρών έναντι των αντίστοιχων γερμανικών τίτλων διατηρήθηκαν σε υψηλά επίπεδα, ενώ νέα διεθνή δημοσιεύματα έκαναν λόγο για αυξημένη πιθανότητα διάσπασης της ζώνης του ευρώ, αμφισβητώντας την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών διάσωσης και δοκιμάζοντας την αποφασιστικότητα των Ευρωπαίων ηγετών να επιλύσουν συλλογικά την κρίση χρέους στην Ευρώπη.

Έτσι, μερικούς μήνες αργότερα, τον Οκτώβριο του 2010, οι Ευρωπαίοι ηγέτες αποφάσισαν να εκτονώσουν τις πιέσεις με τη δημιουργία ενός μόνιμου μηχανισμού αντιμετώπισης των κρίσεων, του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, επιβεβαιώνοντας τη βούλησή τους να προβούν σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες προκειμένου να εξασφαλιστεί η σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού τομέα και της ζώνης του ευρώ γενικότερα.

Οι εξελίξεις έκαναν πλέον προφανή την ισχυρή αλληλεξάρτηση των κρατών-μελών της ΕΕ και την ανάγκη στενότερου συντονισμού της δημοσιονομικής και της οικονομικής πολιτικής τους. Έτσι, για πρώτη φορά το 2010, τέθηκε το θέμα μιας “ευρωπαϊκής οικονομικής διακυβέρνησης των 27”,

με σκοπό τη διαμόρφωση κοινής οικονομικής “ατζέντας” και ενός ισχυρού πλαισίου ολοκληρωμένης παρακολούθησης σε επίπεδο ΕΕ. Το νέο πλαίσιο συνεπαγόταν για όλα τα κράτη-μέλη μακροχρόνιες δεσμεύσεις, ιδίως όσον αφορούσε τη δημοσιονομική πειθαρχία και την εστίαση της οικονομικής πολιτικής στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας— δηλαδή ακριβώς τις δύο μείζονες προκλήσεις που ούτως ή άλλως έπρεπε να αντιμετωπίσει η Ελλάδα.

Συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε το Μάιο του 2010 μια στρατηγική για την ενίσχυση της οικονομικής διακυβέρνησης της ΕΕ, εισάγοντας την ιδέα του “Ευρωπαϊκού Εξαμήνου”, συγχρονίζοντας την αξιολόγηση της δημοσιονομικής και της διαρθρωτικής πολιτικής των κρατών-μελών και επιδιώκοντας να ενδυναμώσει τη συμμόρφωση των κρατών-μελών με τους κανόνες και τις αρχές της Συνθήκης και του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Για τη ζώνη του ευρώ, προτάθηκε επιπρόσθετα ενίσχυση της μακροοικονομικής εποπτείας, με τη θεσμοθέτηση επίσημων διαδικασιών, προκειμένου να εντοπίζονται και να διορθώνονται εγκαίρως οι μακροοικονομικές ανισορροπίες. Η στρατηγική αυτή καταγράφηκε το Σεπτέμβριο του 2010 σε έξι συγκεκριμένες νομοθετικές προτάσεις (ή, αλλιώς, “δέσμη έξι μέτρων”, “sixpack”). Τα νέα στοιχεία αυτών των προτάσεων ήταν ότι: (α) η δημοσιονομική πειθαρχία και οι ποινές λάμβαναν υπόψη τόσο το δημοσιονομικό έλλειμμα όσο και το δημόσιο χρέος, (β) απλουστευόταν η διαδικασία λήψης αποφάσεων με την εισαγωγή της αντίστροφης ειδικής πλειοψηφίας (δηλ. η πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής υιοθετούνταν, εκτός εάν απορριπτόταν από την ειδική πλειοψηφία των κρατών-μελών) και (γ) δημιουργούνταν ένας πίνακας οικονομικών δεικτών (scoreboard) για την ποσοτική παρακολούθηση των μακροοικονομικών ανισορροπιών.

Ένα μήνα μετά, τον Ιούνιο του 2010, εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο η δεκαετής αναπτυξιακή στρατηγική της ΕΕ “Ευρώπη 2020”, η οποία εστιάστηκε σε μακροχρόνιες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις από την παγκοσμιοποίηση, τις δημογραφικές εξελίξεις και την κλιματική αλλαγή, με στόχο μια πιο ανταγωνιστική ΕΕ σε όρους παραγωγής και καινοτομίας. Ταυτόχρονα, εγκρίθηκε από το

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Οκτωβρίου του 2010 η έκθεση της Ομάδας Εργασίας υπό την προεδρία του Van Rompuy, η οποία κινούνταν προς την ίδια κατεύθυνση.

Σε συνδυασμό με τις αποφάσεις για την ενίσχυση της οικονομικής διακυβέρνησης και τη εξασφάλιση της σταθερότητας της ζώνης του ευρώ, οι Ευρωπαίοι ηγέτες και τα όργανα της ΕΕ πραγματοποίησαν μέσα στο 2010 σειρά αποφάσεων που είχαν ληφθεί το 2009 για την αναμόρφωση του χρηματοοικονομικού τομέα. Συγκεκριμένα, δημιουργήθηκε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συστημικού Κινδύνου (European Systemic Risk Board – ESRB), με την ενεργό συμμετοχή της ΕΚΤ. Οι αρμοδιότητές του περιλάμβαναν την παρακολούθηση και εκτίμηση των κινδύνων για τη σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος συνολικά (“μακροπροληπτική εποπτεία”) και την παροχή έγκαιρων προειδοποιήσεων και συστάσεων στα κράτη-μέλη.

Το Συμβούλιο αυτό συμπληρώθηκε από το Ευρωπαϊκό Σύστημα Χρηματοπιστωτικής Εποπτείας (ESFS) για την εποπτεία των επιμέρους χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων (“μικροπροληπτική εποπτεία”), το οποίο αποτελείται από τρεις νέες Ευρωπαϊκές Εποπτικές Αρχές, σύμφωνα με τις συστάσεις της Έκθεσης De Larosiere. Επιπλέον, τον Ιούνιο του 2010 συμφωνήθηκε η εισαγωγή ενός συστήματος επιβολής εισφορών και φόρων επί των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων για να υπάρχει δίκαιη συμμετοχή στο κόστος περιορισμού των συστημικών κινδύνων για το χρηματοοικονομικό τομέα. Τέλος, αποφασίστηκε, για λόγους μεγαλύτερης διαφάνειας, να δημοσιοποιούνται τα αποτελέσματα των ασκήσεων προσομοίωσης ακραίων καταστάσεων των τραπεζών.

Καθώς η Ελλάδα επανήλθε ως κύριο θέμα συζήτησης στη Σύνοδο των G7 (τον Οκτώβριο του 2010), τέθηκε για πρώτη φορά, στη συνάντηση της καγκελαρίου της Γερμανίας και του προέδρου της Γαλλίας στη Ντοβίλ, το θέμα της αναδιάρθρωσης χρεών σε χώρες της ζώνης του ευρώ, με αποτέλεσμα να εκτιναχθούν εκ νέου τα επιτόκια των κρατικών ομολόγων των χωρών της περιφέρειας, κατ’ εξοχήν των ελληνικών. Προτάσεις για έκδοση ευρωομολόγων απορρίφθηκαν με την αιτιολογία ότι η “αμοιβαιοποίηση”

(mutualisation) του χρέους θα εξασθενίσει τη δημοσιονομική και μεταρρυθμιστική προσπάθεια των χωρών με ελλείμματα, ενώ παράλληλα θα δημιουργούσε προβλήματα ηθικού κινδύνου για τις υπόλοιπες (Τράπεζα της Ελλάδος, 2008-2013).

4.2.1 Οι αποφάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΚΤ για τα επιτόκια 2010-2013

Η οικονομία της ευρωζώνης εισήλθε σε ύφεση το δεύτερο τρίμηνο του 2008, αλλά η πρώτη μείωση των επιτοκίων της ΕΚΤ εμφανίστηκε μήνες αργότερα, και συγκεκριμένα στις 8 Οκτωβρίου 2008 ως απόρροια μιας διεθνώς συντονισμένης πολιτικής για ποσοτική χαλάρωση από τις σημαντικές κεντρικές τράπεζες του κόσμου. Ακολούθησαν περαιτέρω ελαττώσεις των επιτοκίων για την αντιμετώπιση της καταστροφής της οικονομίας και το βασικό επιτόκιο της ΕΚΤ άγγιξε τελικά το 1% τον Μάιο του 2009 (Bibow, 2012).

Το 2010 και το πρώτο τρίμηνο του 2011 η κατεύθυνση της νομισματικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας παρέμεινε διευκολυντική, καθώς οι πληθωριστικές πιέσεις στη ζώνη του ευρώ ήταν συγκρατημένες. Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ θέλησε να μη αλλάξει τα βασικά επιτόκια του Ευρωσυστήματος, τα οποία διατηρήθηκαν σταθερά σε ιστορικώς χαμηλά επίπεδα. Το επιτόκιο των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης διατηρήθηκε στο 1%. Τον Απρίλιο και τον Ιούλιο του 2011, όμως, το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ αποφάσισε να ανεβάσει τα βασικά επιτόκια του Ευρωσυστήματος, κατά 25 μονάδες βάσης κάθε φορά, καθώς υπήρχαν στοιχεία για επιτάχυνση του πληθωρισμού στη ζώνη του ευρώ.

Ωστόσο, από το Νοέμβριο του 2011 τα βασικά επιτόκια της ΕΚΤ ακολούθησαν συνεχή καθοδική πορεία, ιδίως λόγω της υποχώρησης των πληθωριστικών πιέσεων. Μετά από πέντε συνεχείς μειώσεις, το Νοέμβριο του 2013 το επιτόκιο των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης είχε σημειωθεί στο

0,25%. Με τη διατήρηση πολύ χαμηλών επιτοκίων και την προσφορά άφθονης ρευστότητας στο τραπεζικό σύστημα, η νομισματική πολιτική του Ευρωσυστήματος θα στερεώσει τη σταδιακή οικονομική ανάκαμψη στη ζώνη του ευρώ.

Τον Ιούλιο του 2013 το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ ανακοίνωσε ότι αναμένει τα βασικά επιτόκια της ΕΚΤ να παραμείνουν στα τρέχοντα ή σε χαμηλότερα επίπεδα για παρατεταμένο χρονικό διάστημα. Η εν λόγω εκτίμηση ακούμπησε στο ότι ήταν μέτριες οι προοπτικές για τον πληθωρισμό μεσοπρόθεσμα, με δεδομένη την ασθενική ανάπτυξη και την υποτονική δυναμική των νομισματικών μεγεθών.

- Με την παροχή ενδείξεων σχετικά με τη μελλοντική κατεύθυνση της νομισματικής πολιτικής (forward guidance), το Ευρωσύστημα είχε στόχο στη σταθεροποίηση των προσδοκιών όσον αφορά την κατεύθυνση αυτή. Με την υιοθέτηση της εν λόγω πολιτικής ασκήθηκαν καθοδικές πιέσεις στις προσδοκίες σχετικά με τα επιτόκια της αγοράς χρήματος και η εξέλιξή τους στη ζώνη του ευρώ αποσυνδέθηκε από τις εξελίξεις σε άλλες χώρες. Σε συνέχεια της αρχικής ανακοίνωσης του Ιουλίου, η δέσμευση του Διοικητικού Συμβουλίου επιβεβαιώθηκε στην αρχική της διατύπωση καθ' όλο το δεύτερο εξάμηνο του 2013. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2008-2013).

4.2.2 Οι παρεμβάσεις του Ευρωσυστήματος

Την περίοδο Ιανουαρίου-Απριλίου 2010 ορισμένα μη συμβατικά μέτρα, τα οποία είχαν εφαρμοστεί τα προηγούμενα έτη, σταμάτησαν να ισχύουν, δεδομένης της σταδιακής εξομάλυνσης των συνθηκών στις χρηματοπιστωτικές αγορές προς τα τέλη του 2009.

Παρόλα αυτά, την άνοιξη του 2010 εμφανίστηκαν εκ νέου εντάσεις στις χρηματοπιστωτικές αγορές εξαιτίας των ανησυχιών σχετικά με τη δημοσιονομική κατάσταση σε ορισμένα κράτη-μέλη (ιδίως στην Ελλάδα). Στις χώρες για τη δημοσιονομική κατάσταση των οποίων υπήρχε ανησυχία, τα

πιστωτικά ιδρύματα με έλλειμμα ρευστότητας δυσκολεύονταν να μαγνητίσουν διατραπεζικές καταθέσεις από πιστωτικά ιδρύματα με πλεόνασμα ρευστότητας σε άλλα κράτη-μέλη, όταν δεν προσέφεραν εξασφαλίσεις ή όταν προσέφεραν ως εξασφαλίσεις εγχώρια κρατικά ομόλογα. Έτσι, τα πιστωτικά ιδρύματα των χωρών αυτών αναγκάζονταν να προσφεύγουν ιδίως στις πράξεις αναχρηματοδότησης του Ευρωσυστήματος για να αντλήσουν τους αναγκαίους πόρους. Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ έκρινε ότι οι εντάσεις αυτές, που κορυφώθηκαν το Μάιο 2010, ήταν πιθανό να δυσχεράνουν την αποτελεσματική άσκηση της νομισματικής πολιτικής. Για αυτό, τον Απρίλιο και το Μάιο του 2010 επανενεργοποιήθηκαν ορισμένα μη συμβατικά μέτρα νομισματικής πολιτικής και πάρθηκαν νέα πρόσθετα μέτρα.

Στις 3 Μαΐου 2010 το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ έλαβε την ιδιαίτερα σημαντική για την Ελλάδα απόφαση να δίνεται χρηματοδότηση από το Ευρωσύστημα στις τράπεζες έναντι χρεογράφων τα οποία έχει εκδώσει ή εγγυηθεί το Ελληνικό Δημόσιο, άσχετα από την πιστωτική διαβάθμιση την οποία αποδίδουν στα εν λόγω χρεόγραφα οι οίκοι αξιολόγησης.

Σχεδόν παράλληλα, το Ευρωσύστημα ανακοίνωσε στις 10 Μαΐου 2010 την έναρξη του Προγράμματος για τις Αγορές Τίτλων. Το Πρόγραμμα προέβλεπε παρεμβάσεις στις αγορές κρατικών ομολόγων προκειμένου να συμβάλει στην άρση των δυσλειτουργιών στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Εκτιμήθηκε ότι οι δυσλειτουργίες αυτές θέτουν σε κίνδυνο την ομαλή λειτουργία του μηχανισμού μετάδοσης των επιδράσεων της νομισματικής πολιτικής στην πραγματική οικονομία.

Η εφαρμογή των εν λόγω μέτρων από το Ευρωσύστημα και, ταυτόχρονα, η θέσπιση, στις 9 Μαΐου 2010, μιας δέσμης μέτρων από το Συμβούλιο των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών (Ecofin) και τα κράτη-μέλη για τη διαφύλαξη της χρηματοοικονομικής σταθερότητας στην Ευρώπη άνοιξαν το δρόμο για μερική υποχώρηση των εντάσεων κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2010.

Ακολούθησε περίοδος ύφεσης της κρίσης τους πρώτους μήνες του 2011. Ωστόσο, το δεύτερο εξάμηνο του έτους σημειώθηκε σημαντική επιδείνωση σε κάποια τμήματα της χρηματοπιστωτικής αγοράς της ζώνης του ευρώ, με απότομη αύξηση των αποδόσεων και συρρίκνωση του όγκου των συναλλαγών. Ιδιαίτερη ένταση σημειώθηκε στην Πορτογαλία, η οποία και εισήλθε σε πρόγραμμα υποστήριξης από τις χώρες της ζώνης του ευρώ και το ΔΝΤ το Μάιο του 2011. Οι εντάσεις στις αγορές κρατικών ομολόγων, ενώ αρχικά περιοριζόνταν ιδίως στην Ελλάδα, την Ιρλανδία και την Πορτογαλία, εξαπλώθηκαν προοδευτικά στην Ιταλία και την Ισπανία και στη συνέχεια σε άλλες χώρες της ζώνης του ευρώ. Αυτές οι εξελίξεις ώθησαν το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ να ξεκινήσει εκ νέου στις αρχές Αυγούστου -μετά από διακοπή άνω των τεσσάρων μηνών- το Πρόγραμμα για τις Αγορές Τίτλων. Το πρόγραμμα αυτό κατέστη ανενεργό μετά το πρώτο τρίμηνο του 2012 και τελικά στις 6 Σεπτεμβρίου 2012 η ΕΚΤ ανακοίνωσε τη διακοπή του.

Το Δεκέμβριο του 2011, λόγω των σοβαρών εντάσεων στις αγορές, που απειλούσαν τη λειτουργία της αγοράς χρήματος και τη ροή πιστώσεων από τις τράπεζες προς τις επιχειρήσεις, αποφασίστηκε για πρώτη φορά η διενέργεια δύο πράξεων ανοικτής αγοράς, το Δεκέμβριο του 2011 και το Μάρτιο του 2012, για τη χορήγηση ρευστότητας διάρκειας 36 μηνών. Με τις δύο αυτές πράξεις παρασχέθηκε στα πιστωτικά ιδρύματα της ζώνης του ευρώ ρευστότητα συνολικού ύψους 1.020 δισεκ. ευρώ. Παράλληλα, αποφασίστηκε νέα διεύρυνση του φάσματος των τίτλων οι οποίοι γίνονται αποδεκτοί για την άντληση ρευστότητας από το Ευρωσύστημα.

Κατά τη διάρκεια ολόκληρου του 2012 το Ευρωσύστημα συνέχισε να παρέχει ρευστότητα μέσω πράξεων πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης και να εφαρμόζει σε όλες τις πράξεις αναχρηματοδότησης τη διαδικασία των δημοπρασιών με απεριόριστη χορήγηση ρευστότητας και σταθερό επιτόκιο.

Προς τα τέλη Ιουλίου του 2012, οι στρεβλώσεις στις αγορές ομολόγων ορισμένων κρατών-μελών έγιναν εντονότερες και ώθησαν τις αποδόσεις των ομολόγων σε υψηλότατα επίπεδα, καθώς ενσωμάτωναν ασφάλιστρο έναντι του κινδύνου αντιστροφής της εισαγωγής του ευρώ και επιστροφής σε εθνικά

νομίματα. Το φαινόμενο της ενσωμάτωσης υπερβολικών ασφαλιστρών στις αποδόσεις ήταν απαραίτητο να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά, καθώς οι φόβοι ορισμένων επενδυτών περί επικείμενης επανεισαγωγής εθνικών νομισμάτων τροφοδοτούσαν τον κατακερματισμό των αγορών, δυσχεραίνοντας την αποτελεσματική λειτουργία της νομισματικής πολιτικής.

Με στόχο να εξασφαλιστεί ο ενιαίος χαρακτήρας της νομισματικής πολιτικής, το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ θεσμοθέτησε το Σεπτέμβριο του 2012 τη δυνατότητα υλοποίησης από το Ευρωσύστημα οριστικών αγορών κρατικών Τίτλων (“Οριστικές Νομισματικές Συναλλαγές” – ΟΝΣ) επαρκούς ύψους, ώστε να εξομαλύνονται οι διαδικασίες στις χρηματοπιστωτικές αγορές και να μεταδίδονται απρόσκοπτα οι επιπτώσεις της μεταβολής των βασικών επιτοκίων της ΕΚΤ στην πραγματική οικονομία. Δεν τέθηκαν εκ των προτέρων ποσοτικοί περιορισμοί ως προς το ύψος των ΟΝΣ.

Η ανακοίνωση και μόνο της διενέργειας Οριστικών Νομισματικών Συναλλαγών συνέβαλε σε περιορισμό των εντάσεων στις αγορές κρατικών ομολόγων. Σημειώθηκε επίσης επαναπατρισμός κεφαλαίων στις χώρες της περιφέρειας της ζώνης του ευρώ και αντίστοιχη αύξηση του υπολοίπου των καταθέσεων στις τράπεζες των εν λόγω χωρών, ενώ σημαντικές εισροές κεφαλαίων από τρίτες χώρες σημειώθηκαν και όσον αφορά το σύνολο της ζώνης του ευρώ.

Ξεκινώντας από τις 30 Ιανουαρίου 2013, τα πιστωτικά ιδρύματα της ευρωζώνης άσκησαν σε μεγάλη κλίμακα το δικαίωμα για πρόωρη εξόφληση (μετά τη συμπλήρωση τουλάχιστον ενός έτους) της χρηματοδότησης με αρχική διάρκεια 36 μηνών που είχαν αντλήσει στα τέλη του 2011. Συνολικά, έως το τέλος του 2013 είχαν επιστραφεί περίπου 446 δισεκ. ευρώ, από συνολικά 1.018,7 δισεκ. Ευρώ. Η εξέλιξη αυτή φανερώνει περιορισμό των αναγκών άντλησης ρευστών διαθεσίμων από την κεντρική τράπεζα, ως απόρροια της εξομάλυνσης των συνθηκών στις χρηματοπιστωτικές αγορές.

Συνοψίζοντας, κατά την περίοδο 2010-2013 το Ευρωσύστημα συνέχισε να διαδραματίζει ενεργό διαμεσολαβητικό ρόλο, υποκαθιστώντας σε μεγάλο βαθμό τις διατραπεζικές συναλλαγές, εν όψει και της αδυναμίας ή/και

διστακτικότητας που εντοπίστηκε ως προς την αντιμετώπιση της κρίσης σε πολιτικό επίπεδο στη ζώνη του ευρώ. Το Ευρωσύστημα σχεδόν διπλασίασε το ενεργητικό του το 2012 σε σύγκριση με το φθινόπωρο του 2008. Επισημαίνεται ότι το ενεργητικό αυτό το Μάρτιο του 2012 υπερέβη το 30% του ΑΕΠ της ζώνης του ευρώ. Έτσι, το Ευρωσύστημα παρείχε σημαντική στήριξη στην ανάκαμψη της οικονομίας της ζώνης του ευρώ και στην πολιτική διαφύλαξης της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, συμμετέχοντας στην εξομάλυνση των συνθηκών στη διατραπεζική αγορά, ώστε να διευκολύνεται η ροή των τραπεζικών πιστώσεων προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά της ζώνης του ευρώ(Τράπεζα της Ελλάδος, 2008-2013).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η αυγή της δεύτερης δεκαετίας του 21ου αιώνα αναδεικνύεται σε κρίσιμη περίοδο για τη θέση της Ε.Ε. στο σύγχρονο διεθνές σύστημα αλλά και για το τελικό αποτέλεσμα της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η κρίση χρέους και οι συνακόλουθες άμεσες και έμμεσες συνέπειες στις οικονομικές δομές της Ε.Ε. και στους μηχανισμούς της Ενιαίας Αγοράς έχει επιδράσει αρνητικά την ανερχόμενη πορεία της στο διεθνές πολιτικό και οικονομικό σύστημα, περιορίζοντας ταυτόχρονα την ισχύ των μέσων με τα οποία ασκεί εξωτερική πολιτική και διαμορφώνει το περίγραμμα των εξωτερικών της σχέσεων. Οι μεταρρυθμίσεις που έχουν υλοποιηθεί μέσω της δημιουργίας του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας και της αυστηροποίησης των κοινών δημοσιονομικών κανόνων (SixPlusPact) έχουν καταφέρει να συγκρατήσουν ορισμένες αρνητικότερες συνέπειες, οι οποίες προέκυψαν από την κρίση αλλά δεν έχουν επιτύχει ακόμη να δώσουν πειστική απάντηση στις αγορές και στους εταίρους της Ε.Ε., αναφορικά με τη βιωσιμότητα και τη δυναμική του Ευρωπαϊκού μοντέλου. Παρά τη μείωση της επιρροής και της ισχύος της κατά την περίοδο 2008-2013, η Ε.Ε. παραμένει ένα από τα ισχυρότερα οικονομικά και πολιτικά μπλοκ του πλανήτη. Οι αδυναμίες και οι προβληματικές που εντάθηκαν κατά την εν λόγω περίοδο, κατέστησαν αναγκαία την υλοποίηση μεταρρυθμίσεων προκειμένου η πορεία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης να είναι συνεκτική και συμμετρική. Οι ολοένα μεταβαλλόμενες συνθήκες του παγκόσμιου χρηματοοικονομικού συστήματος, η ένταση της παγκοσμιοποίησης και οι συνεχείς γεωπολιτικές ανακατατάξεις, δημιουργούν συνεχή διλήμματα ως προς την ικανότητα της Ε.Ε. να προσαρμοστεί σε αυτούς τους εξωτερικούς παράγοντες. Οι επόμενες δεκαετίες είναι κρίσιμες ώστε να καθορίσουν την θέση της Ε.Ε. ως δύναμης στο διεθνές σύστημα και ιδιαίτερα αν θα παραμείνει μία παγκόσμια πολιτική και οικονομική δύναμη όπως αναπτύχθηκε τις προηγούμενες δεκαετίες ή θα μετασηματιστεί σε κάτι

άλλο. Η αποτελεσματική και συνολική αντιμετώπιση των συνεπειών της κρίσης χρέους σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο και η μεταρρύθμιση των οικονομικών δομών της Ε.Ε. αποτελούν την κύρια συνθήκη, ώστε να αποκατασταθεί η βιωσιμότητα και η αξιοπιστία του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, συγκεκριμένα στην εικόνα που έχουν αναπτύξει για αυτήν οι διεθνείς εταίροι της. Επιπλέον, αυτές οι οικονομικές δομές αποτελούν την βάση του συγκριτικού πλεονεκτήματος της Ε.Ε. ως παγκόσμια δύναμη, της οικονομικής και εμπορικής ισχύος που συνιστά την αιτία της πολιτικής και διπλωματικής θέσης που κατέχει η Ένωση στους διεθνείς και περιφερειακούς οργανισμούς. Η μεταρρύθμιση του κοινοτικού προϋπολογισμού, η συναρμολόγηση της οικονομικής πολιτικής και η ελάττωση οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων αποτελούν κύριες προϋποθέσεις ώστε η Ε.Ε. να θεωρηθεί ως ένα ενιαίο οικονομικό μπλοκ στο σύγχρονο διεθνές οικονομικό σύστημα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βλάχου Ανδ., - Θεοχαράκης Ν., Μυλωνάκης Δ., (2011), *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, Αθήνα: Gutenberg.

Γκόρτσος Βλ. Χρ., Χαρδουβέλης Α. Γ., (2011), *Η διεθνής κρίση, η κρίση στην Ευρωζώνη και το Ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα*, Αθήνα: Ελληνική Ένωση Τραπεζών.

Δημόπουλος Γ., Μπαλτάς Ν., Χασσίδ Ι., (2001), *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές, Τόμος Β΄: Οικονομική Ολοκλήρωση και Πολιτικές*, Αθήνα: Σιδέρης.

Θαλασσίνος Ι. Ελ. και Σταματόπουλος Β. Θ., (1998), *Διεθνή Οικονομικά*, Αθήνα: Σταμούλης.

Θάνος Α. Γ., (2002), *Η ελληνική χρηματοπιστωτική πολιτική υπό το πρίσμα των εξελίξεων του Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Νομισματικού Συστήματος 1930-2000*, Αθήνα: Σύγχρονη Εκδοτική.

Κρουγκμαν Πωλ (Μετάφραση: Αλαβάνου Αρ.), (2009), *Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομιών της ύφεσης*, Αθήνα: Καστανιώτη.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

AlphaBank, (2003), Οικονομικό Δελτίο, Τεύχος 88.

Βαρουφάκης Γ., Πατώκος Τ., Τσερκέζης Λ. και Κουτσοπέτρος Χ., (2011), *Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011*, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΣΕ.

Βούλγαρης Σ. και Τριανταφυλλοπουλος Ν., (2009), *Η κρίση των ενυπόθηκων δανείων υψηλού επιχειρηματικού κινδύνου: τα αίτια και οι μηχανισμοί της*, Σειρά Ερευνητικών Εργασιών, 15(12):221-236.

Κότιος Α., (2011), *Η Ελλάδα, η ΟΝΕ και η Κρίση*, Σειρά Ερευνητικών Εργασιών, 17(1):1-20.

Παπανικολάου Κ., (2013), *Κρίση Χρέους της Ζώνης του Ευρώ: Επιπτώσεις στην Εξωτερική Διάσταση της Ε.Ε.*, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής.

Τράπεζα της Ελλάδος, (2008-2013), *Το χρονικό της Μεγάλης Κρίσης*.

Ψαλιδοπουλος Μ., (2014), *Ιστορία της τράπεζας της Ελλάδος 1928-2008*, Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος.

Bibow J., (2012), *Το ευρώ και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα: στο σταυροδρόμι*, LevyEconomicsInstituteofBardCollege.

ΆΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Γκόγκας, Π., (2010), *Πώς δημιουργήθηκε το Ελληνικό δημόσιο χρέος* διαθέσιμο
http://www.istorikathemata.com/2010/06/blog-post_21.html

EurobankResearch, (2009), *Η κρίση του 2007-2009*, Τόμος IV, Τεύχος 8,
(Ηλεκτρονική έκδοση)
[http://www.eurobank.gr/Uploads/Reports/Economy%20and%20Markets%20IV_8_D
EC2009.pdf](http://www.eurobank.gr/Uploads/Reports/Economy%20and%20Markets%20IV_8_D
EC2009.pdf)

Κουροπαλάτης Χ., (2004), *Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Μια Αποτίμηση
για την Περίοδο 1981-2004*(Ηλεκτρονική έκδοση)
<http://www.anistor.gr/greek/grback/ist16.htm>

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%8D%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BC%CE%B1_%CE%B9%CF%83%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BC%CE%B9%CF%8E%CE%BD_%CE%9C%CF%80%CF%81%CE%AD%CF%84%CE%BF%CE%BD_%CE%93%CE%BF%CF%85%CE%BD%CF%84%CF%82